

V.I. Lenin

Marknadsfrågan

Skrevs sommaren/hösten 1893. Publicerad ffg i tryckt form 1937 i tidskriften *Bolsjevik*
(för mer info se not 1 nedan)

Översättning: Kurt Wickman
Publicerad 1971 av Gidlunds förlag

I

Kan kapitalismen utvecklas i Ryssland och nå sin fulla utveckling medan folkmassorna är fattiga och blir allt fattigare? Kapitalismens utveckling kräver förvisso en omfattande hemmamarknad; men böndernas undergång underminerar denna marknad, hotar att tillsluta den helt och hållet och gör upprättandet av en kapitalistisk ordning omöjligt. Nu sägs det att genom en omvandling av våra direkta producenters naturahushållning till en varuhushållning skapar sig kapitalismen en marknad; men är det troligt att de eländiga kvarlevorna av fattiga bönders naturahushållning i vårt land kan bilda grundvalen för utvecklingen av den mäktiga kapitalistiska produktion som vi ser i väst? Är det inte uppenbart att detta enda faktum att massorna är utfattiga redan gör vår kapitalism till något ofruktbart och utan grundval, ur stånd att omfatta landets hela produktion och att bli hasen för vår samhällsekonomi?

Sådana är de frågor som ständigt ställs i vår litteratur gentemot de ryska marxisterna; frånvaron av en marknad är ett av de principargument som anförs mot möjligheten av att tillämpa Marx teori på Ryssland. Att tillbakavisa detta argument är i förbigående sagt syftet med uppsatsen ”Marknadsfrågan”, som vi ska diskutera.¹

II

Den huvudsakliga förutsättningen för uppsatsens författare är antagandet om det ”allmänna och uteslutande herraväldet för kapitalistisk produktion”. Utgående från denna premis utlägger Marx innehållet i kapitel XXI av *Kapitalets* andra bok (del III – ”Det totala samhälleliga kapitalets reproduktion och cirkulation”).

Här ger sig Marx i kast med att undersöka hur den samhälleliga produktionen ersätter den del av det producerade som tjänar att tillfredsställa kapitalisternas och arbetarnas personliga behov samt den del som bildar beståndsdelarna i det produktiva kapitalet. Därför kunde i första boken undersökningen av ett individuellt kapitals produktion och reproduktion begränsas till en analys av kapitalets beståndsdelar och produkten med avseende på dessas värde – (som visas i *Kapitalets* första bok består produktens värde av k (konstant kapital) + v (variabelt

---

¹ Lenins arbete *Marknadsfrågan* [Om den s k marknadsfrågan] skrevs i St. Petersburg på hösten 1893.

Huvudpunkterna i detta arbete lades först fram av Lenin vid ett cirkelmöte med marxister i St Petersburg (känd som ”de gamlas” cirkel) i samband med en diskussion om G. B. Krasins föreläsning om ”Marknadsfrågan”. Enligt deltagare i cirkelmötet gjorde Lenins uppsats ett oerhört intryck på de närvarande. N. K. Krupskaja skrev i sina hågkomster av Lenin:

”Den nye marxisten behandlade frågan högst konkret, band den samman med massornas intressen. I hela hans inställning märkte man just den levande marxismen som tar företeelser i deras konkreta omgivning och i deras utveckling.” (N. K. Krupskaja, *Lenin*, Moskva 1976, s. 10.)

I sitt tal på cirkelmötet liksom i uppsatsen som bär namnet Marknadsfrågan, pekade Lenin på felen hos Krasin, som betraktade förekomsten av främmande marknader som ett nödvändigt villkor för kapitalistisk produktion och förnekade varje förbindelse mellan den samhälleliga produktionens två underavdelningar. Samtidigt kritiserade Lenin skarpt de liberala narodnikernas uppfattningar om kapitalismens öde i Ryssland liksom den åskådning som representanter för den gryende ”legala marxismen” hyste.

Lenins arbete Marknadsfrågan gick runt i de socialdemokratiska cirkelarna i St. Petersburg och andra städer och blev ett mäktigt vapen i kampen mot narodnikerna och den ”legala marxismen”. De viktigaste slutsatser, som dras i detta arbete, utvecklades senare av Lenin i hans bok *Kapitalismens utveckling i Ryssland*.

Manuskriptet till *Marknadsfrågan* som under en tid ansågs vara förkommet, kom först 1937 SUKP:s CK:s Institut för marxism-leninism till handa.

Den publicerades första gången i tidskriften *Bolsjevik*, nr. 21, 1937 och 1938 utgavs den i bokform av institutet.

kapital) + m (mervärde)) – men här måste produkten uppdelas i sina materiella beståndsdelar, eftersom den del av produkten som utgör kapitalets beståndsdelar inte kan användas för personlig konsumtion och omvänt. Med hänsyn till detta delar Marx upp den totala samhällliga produktionen – och följaktligen den totala samhällliga produkten – i två avdelningar: I) produktionen av produktionsmedel, dvs. det produktiva kapitalets beståndsdelar – varor som endast kan tjäna till produktiv konsumtion, och II) produktionen av konsumtionsvaror, dvs. de varor som tjänar som personlig konsumtion för arbetarklassen och kapitalistklassen.

Undersökningen grundar sig på följande schema (arabiska siffror anger värdeenheter – t. ex. miljoner rubel; romerska siffror anger de ovan nämnda avdelningarna av den samhällliga produktionen. Mervärdekvoten antas vara 100 procent):

- I) $4.000\ k + 1.000\ v + 1.000\ m = 6.000$
- II) $2.000\ k + 500\ v + 500\ m = 3.000$
(kapitalet = 7.500)
(produkt = 9.000)

Låt oss börja med att anta att vi har att göra med enkel reproduktion, dvs. låt oss antaga att produktionen inte utvidgas, utan kvarstår oförändrad på sin tidigare nivå; detta innebär att kapitalisterna konsumerar hela mervärdet improduktivt, att de använder det för sina personliga behov och inte för ackumulation. Under sådana förhållanden är det för det första uppenbart att II 500 v och II 500 m måste konsumeras av kapitalisterna och arbetarna *inom* avdelning II, eftersom denna produkt föreligger i form av konsumtionsvaror som är avsedda att tillfredsställa personliga behov. Vidare måste I 4.000 k i sin föreliggande form konsumeras av kapitalisterna inom avdelning I, eftersom villkoret att produktionens nivå förblir oförändrad kräver att lika mycket kapital bibehålls för påföljande års produktion av produktionsmedel; följaktligen erbjuder ersättningen av denna kapitaldel inte heller någon svårighet; den motsvarande delen av produkten uppträder i föreliggande form som kol, järn, maskiner osv. och kommer att utbytas mellan de kapitalister som är sysselsatta med att producera produktionsmedel och kommer liksom tidigare att tjäna dem som konstant kapital. Således har vi kvar I ($v + m$) och II k . I 1.000 $v + 1.000\ m$ är produkter som föreligger i form av produktionsmedel och II 2.000 k – i form av konsumtionsvaror. Arbetarna och kapitalisterna i avdelning I (under enkel reproduktion, dvs. hela mervärdet konsumeras) måste konsumera produktionsmedel till värdet 2.000 (1.000 (v) + 1.000 (m)). För att kunna fortsätta producera i tidigare omfattning måste kapitalisterna i avdelning II skaffa sig produktionsmedel i omfattningen 2.000 för att ersätta sitt konstanta kapital (2.000 II k). Det blir av detta uppenbart att I $v + I\ m$ måste utbytas mot II k , eftersom – om detta ej sker – produktion i förutvarande omfattning kommer att vara omöjlig. Villkoret för enkel reproduktion är att summan av det variabla kapitalet och mervärdet i avdelning I måste vara lika med det konstanta kapitalet i avdelning II: $I (v + m) = II\ k$. I andra ord kan lagen formuleras som följer: summan av alla nya värden som produceras under loppet av ett år (i båda avdelningarna) måste vara lika med det sammanlagda produktvärde som föreligger i form av konsumtionsmedel: $I (v + m) + II (v + m) = II (k + v + m)$.

I praktiken kan det emellertid inte finnas någon enkel reproduktion, både emedan hela samhällets produktion inte kan förbli på samma nivå vart år och emedan ackumulationen är en lag för det kapitalistiska systemet. Låt oss därför undersöka hur den samhällliga produktionen i växande skala, eller ackumulation, äger rum. Där ackumulation förekommer, konsumerar kapitalisterna bara en del av mervärdet för personliga behov, medan den andra delen konsumeras produktivt, dvs. förvandlas till beståndsdelar av det produktiva kapitalet för att ut-

vidga produktionen. Där det förekommer ackumulation kan därför inte I (v + m) och II k vara lika: I (v m) måste vara större än II k så att en del av mervärdet i avdelning I (Im) kan användas för att utvidga produktionen och inte utbytas mot konsumtionsvaror. Således får vi

A. Schema över enkel reproduktion

$$\text{I. } 4.000 \text{ k} + 1.000 \text{ v} + 1.000 \text{ m} = 6.000$$

$$\text{II. } 2.000 \text{ k} + 500 \text{ v} + 500 \text{ m} = 3.000$$

$$\text{I(v + m)} = \text{II k}$$

B. Utgångsschema över ackumulation

$$\text{I. } 4.000 \text{ k} + 1.000 \text{ v} + 1.000 \text{ m} = 6.000$$

$$\text{II. } 1.500 \text{ k} + 750 \text{ v} + 750 \text{ m} = 3.000$$

$$\text{I(v+m)} > \text{II k}$$

Låt oss då se hur den samhälleliga produktionen måste försiggå om det förekommer ackumulation. Första året.

$$\text{I. } 4.000 \text{ k} + 1.000 \text{ v} + 1.000 \text{ m} = 6.000$$

$$\text{II. } 1.500 \text{ k} + 750 \text{ v} + 750 \text{ m} = 3.000$$

$$(\text{kapitalet} = 7.250)$$

$$(\text{produkt} = 9.000)$$

I (1.000 v + 500 m) utbyts mot II 1.500 k (som vid enkel reproduktion).

I 500 m ackumuleras, dvs. går till att utvidga produktionen, omvandlas till *kapital*. Om vi tar den föregående uppdelningen i konstant och variabelt kapital får vi

$$\text{I } 500 \text{ m} = 400 \text{ k} + 100 \text{ v}$$

Det tillkommande konstanta kapitalet (400 k), är inneslutet i produktionen från I (dess naturliga form är produktionsmedel); men det tillkommande variabla kapitalet (100 v) måste anskaffas från kapitalisterna i avdelning II, som följaktligen också måste ackumulera: de utbyter en del av sitt mervärde (II 100 m) mot produktionsmedel (I 100 v) och förvandlar dessa produktionsmedel till ett tillskott av konstant kapital. Följaktligen växer deras konstanta kapital från 1.500 k till 1.600 k; för att använda det behövs ytterligare arbetskraft – 50 v, som också tas från kapitalisternas mervärde i avdelning II.

Genom att lägga tillskottet av kapital från avdelning I och avdelning II till det ursprungliga kapitalet får vi följande fördelning av produkten:

$$\text{I. } 4.400 \text{ k} + 1.100 \text{ v} + (500 \text{ m}) = 6.000$$

$$\text{II. } 1.600 \text{ k} + 800 \text{ v} + (600 \text{ m}) = 3.000$$

Mervärdet inom parentes representerar kapitalisternas konsumtionsfond, dvs. den del av mervärdet som inte går till ackumulation, utan tas i anspråk för kapitalisternas personliga behov.

Om produktionen fortsätter i förutvarande omfattning, kommer vi vid årets slut att ha:

$$\text{I. } 4.400 \text{ k} + 1.100 \text{ v} + 1.100 \text{ m} = 6.600$$

$$\text{II. } 1.600 \text{ k} + 800 \text{ v} + 800 \text{ m} = 3.200$$

$$(\text{kapitalet} = 7.900)$$

$$(\text{produkt} = 9.800)$$

I (1.100 v + 550 m) utbyts mot II 1.650 k; tillskottet 50 k tas från 800 II m (och ökningen av k med 50, orsakar en ökning av v med 25).

Vidare ackumuleras 550 I m som tidigare:

$$550 \text{ I m} = 440 \text{ k} + 110 \text{ v}$$

$$165 \text{ II m} = 110 \text{ k} + 55 \text{ v}$$

Om vi till det ursprungliga kapitalet nu lägger det tillkomna (till I 4.400 k – 440 k; till 11.100 v – 110 v; till II 1.600 k – 50 k och 110 k; och till II 800 v – 25 v – och 55 v) får vi:

$$\text{I. } 4.840 \text{ k} + 1.210 \text{ v} + (550 \text{ m}) = 6.600$$

$$\text{II. } 1.760 \text{ k} + 880 \text{ v} + (560 \text{ m}) = 3.200$$

Med produktionens fortsatta framåtskridande får vi

$$\text{I. } 4.840 \text{ k} + 1.210 \text{ v} + 1.210 \text{ m} = 7.260$$

$$\text{II. } 1.760 \text{ k} + 880 \text{ v} + 880 \text{ m} = 3.520$$

$$(\text{kapitalet} = 8.690)$$

$$(\text{produkt} = 10.780)$$

och så vidare.

Sådana är till sitt väsen resultaten av Marx undersökningar av reproduktionen av det totala samhällsliga kapitalet. Dessa undersökningar (den reservationen måste göras) redovisas här i mycket koncentrerad form; väldigt mycket som Marx analyserar i detalj har utelämnats – till exempel penningcirkulationen, ersättning av fast kapital som efterhand slits ut osv. – eftersom allt detta inte har någon direkt betydelse för den fråga vi här diskuterar.

III

Vilka slutsatser har uppsatsens författare av dessa Marx undersökningar? Olyckligtvis formulerar han inte sina slutsatser särskilt precist och definitivt, varför vi måste göra våra egna härledningar av dem ur vissa anmärkningar som inte helt hänger samman med varandra. Så läser vi t.ex.:

”Vi har här sett”, säger författaren, ”hur ackumulationen äger rum i avdelning I, produktionen av produktionsmedel för att producera produktionsmedel:… denna ackumulation äger rum oberoende av hur produktionen av konsumtionsvaror och den personliga konsumtionen som sådan – oavsett vems – utvecklas” (sid.15/3).

Självfallet är det oriktigt att tala om en från produktionen av konsumtionsvaror ”oberoende” ackumulation, om så bara därför att produktionens utvidgning kräver nytt variabelt kapital och följaktligen konsumtionsvaror; uppenbarligen ville författaren genom att använda denna term bara understryka schemats särdrag, nämligen att reproduktionen av I k – det konstanta kapitalet i avdelning I – äger rum utan utbyte med avdelning II, dvs. varje år produceras i samhället en viss kvantitet, låt oss säga kol i syfte att producera kol. Det ligger i sakens natur att denna produktion (av kol i syfte att producera kol) sammanhänger, genom en serie på varandra följande utbyten, med produktionen av konsumtionsartiklar – annars skulle varken kolgruveägarna eller deras arbetare kunna existera.

På andra ställen uttrycker sig författaren mycket mera vagt: ”Den kapitalistiska ackumulationens huvudsakliga rörelse”, säger han, ”äger rum och har ägt rum (utom alldeles i början) oberoende av varje direkt producent, oberoende av den personliga konsumtionen för varje befolkningsskikt” (s. 8). Här åberopas bara övervikten för produktionen av produktionsmedel över produktionen av konsumtionsvaror under kapitalismens historiska utvecklingsförlopp.

Denna hänvisning upprepas i ett annat avsnitt: "Å ena sidan är det typiska särdraget för det kapitalistiska samhället ackumulation för ackumulationens skull, produktiv men icke personlig konsumtion; å andra är det *typiskt* för det just att producera produktionsmedel för att producera produktionsmedel" (s. 21/2). Om författaren med dessa påpekanden ville säga att det kapitalistiska samhället skiljer sig från de andra ekonomiska system som föregick det just genom utvecklingen av maskiner och nödvändiga produkter för dem (kol, järn osv.), så har han helt rätt. Beträffande teknisk nivå står det kapitalistiska samhället högre än alla andra och tekniskt framåtskridande uttrycker sig just i det faktum att maskinernas arbete alltmer skjuter det mänskliga arbetet i bakgrunden.

I stället för att sysselsätta sig med att kritisera författarens otillräckligt klargjorda ståndpunkter är det därför bättre att direkt vända sig till Marx och se om det är möjligt att ur hans teori dra slutsatsen, att avdelning I "dominerar" över avdelning II och i vilken mening denna dominans ska förstås.

Från Marx' schema som det anförts ovan kan inte slutsatsen dras att avdelning I dominerar över avdelning II: båda utvecklas längs parallella linjer. Men detta schema tar inte hänsyn till tekniskt framåtskridande. Som Marx visade i första boken av *Kapitalet* tar sig tekniskt framåtskridande uttryck i en gradvis minskning av förhållandet mellan variabelt och konstant kapital (v/k), medan däremot det i schemat antas vara oförändrat.

Det säger sig självt att om denna förändring införs i schemat, kommer det att bli en relativt sett snabbare ökning av produktionsmedel än av konsumtionsvaror. Icke desto mindre tycks det mig vara mödan värt att genomföra denna beräkning, för det första för klarhetens skull och för det andra för att undvika tänkbara felaktiga slutsatser av premissen.

(I det följande schemat antas ackumulationskvoten vara konstant: hälften av mervärdet ackumuleras och hälften går till personlig konsumtion.)

(Läsaren kan hoppa över det följande schemat och gå direkt till slutsatserna på nästa sida. Bokstaven a står för tillskott av kapital som används för att utvidga produktionen, dvs. den ackumulerade delen av mervärdet.)

År 1)	I. $4.000 k + 1.000 v + 1.000 m = 6.000 \dots$	$v: (k + v) = 20,0 \%$
	II. $1.500 k + 750 v + 750 m = 3.000 \dots$	$v: (k + v) = 33,3 \%$
	I ($1.000 v + 500 m$) = II $1.500 k$	
	a. I $500 m = 450 k + 50 v \dots$	$v: (k + v) = 1/10$
	a. II $60 m = 50 k + 10v \dots$	$v: (k + v) = 1/6$
	I. $4.450 k + 1.050 v + (500 m) = 6.000$	
	II. $1.550 k + 760 v + (690 m) = 3.000$	
År 2)	I. $4.450 k + 1.050 v + 1.050 m = 6.550$	$v: (k + v) = 19,2 \%$
	II. $1.550 k + 760 v + 760 m = 3.070$	$v: (k + v) = 32,9$
	I ($1.050 v + 525 m$) = II $1.575 k$	
	II ($1.550 + 25 m$)	
	a. II $28 m = 25 k + 3 v \dots$	$v: (k + v) = \text{ca. } 1/9$
	a. I $525 m = 500 k + 25 v$	$v: (k + v) = \text{ca. } 1/21$
	a. II $28 m = 25 k + 3 v$	$v: (k + v) = \text{ca. } 1/9$
	I $4.950 k + 1.075 v + (525 m) = 6.550$	
	II $1.602 k + 766 v + (702 m) = 3.070$	

- År 3) I. $4.950 k + 1.075 v + 1.075 m = 7.100 \dots$ $v: (k + v) = \text{ca. } 17,8 \%$
 II. $1.602 k + 766 v + 766 m = 3.134 \dots$ $v: (k + v) = \text{ca. } 32,3 \%$
 I $(1.075 v + 537 \frac{1}{2} m = \text{II } 1.612 \frac{1}{2} k$
 II $(1.602 k + 10 \frac{1}{2} m)$
 a. II $11 \frac{1}{2} m = 10 \frac{1}{2} k + 1 v$. $v: (k + v) = \text{ca } 1/12$
 a. I $537 \frac{1}{2} m + 517 \frac{1}{2} k + 20v$ $v: (k + v) = \text{ca } 1/26$
 a. II $22 m = 20 k + 2 v$ $v: (k + v) = \text{ca } 1/11$
 I. $5.467 \frac{1}{2} k + 1.095 v + (537 \frac{1}{2} m) = 7.100$
 II. $1.634 \frac{1}{2} k + 769 v + (730 \frac{1}{2} m) = 3.134$
- År 4) I. $5.467 \frac{1}{2} k + 1.095 v + 1.095 m = 7.657 \frac{1}{2}$ $v: (k + v) = \text{ca } 16,7 \%$
 II. $1.634 \frac{1}{2} k + 769 v + 769 m = 3.172 \frac{1}{2} \dots$ $v: (k + v) = \text{ca } 32,0 \%$
 och så vidare.²

Låt oss nu jämföra de slutsatser vi dragit ur detta schema över tillväxten av de olika delarna av den samhälleliga produkten:³

	Produktionsmedel som medel för		Produktionsmedel som medel för		Konsumtionsmedel		Total samhällsprodukt	
	Produktion	%	Konsumtion	%		%		%
År 1	4.000	100	2.000	100	3.000	100	9.000	100
År 2	4.450	111,25	2.100	105	3.070	102	9.620	107
År 3	4.950	123,75	2.150	107,5	3.134	104	10.234	114
År 4	$5.467 \frac{1}{2}$	136,7	2.190	109,5	3.172	106	$10.828 \frac{1}{2}$	120

Vi ser således att tillväxten i produktionen av produktionsmedel för att producera produktionsmedel är den snabbaste, därefter kommer produktionen av produktionsmedel för att producera konsumtionsmedel och den långsammaste tillväxttakten har produktionen av konsumtionsmedel. Denna slutsats kunde vi ha dragit – utan Marx undersökning i andra boken av *Kapitalet* – på basis av lagen om att det konstanta kapitalet tenderar att växa snabbare än det variabla: satsen att produktionsmedlen växer snabbare är bara en omskrivning av denna lag, när den tillämpas på hela den samhälleliga produktionen.

Men vi kanske skulle ta ytterligare ett steg? Eftersom vi har godtagit att kvoten mellan v och $(k + v)$ hela tiden minskar, varför inte låta v minska till noll, så samma antal arbetare är

² Schemat över utvidgad reproduktion som tar hänsyn till tekniskt framåtskridande ges exakt som det står i V. I. Lenins manuskript; enskilda felaktigheter i siffror påverkar inte linjen i argumentationen och de allmänna slutsatserna.

³ Kolumnen ”produktionsmedel som medel för konsumtion” innefattar totalsumman I ($y + m$), som inbegriper den del som är avsedd för ackumulation. Man måste hålla i minnet att en del av det nyskapade värdet i avdelning I nedlägg i redskap och material som inte är produktionsmedel för avdelning II, utan tillskott av produktionsmedel (utöver förbrukade produktionsmedel) för avdelning I. Den del av de framställda produktionsmedlen, som avses för avdelning II och den del som stannar kvar i avdelning I kan bestämmas med hjälp av storleken på det konstanta kapital som faktiskt fungerar i de två avdelningarna under det påföljande året.

Två oegentligheter kom med i Lenins manuskript, nämligen 3.172 i stället för $3.172 \frac{1}{2}$ och $10.828 \frac{1}{2}$ i stället för 10.830 som man kan se av det schema som presenteras i texten.

tillräckligt för en större mängd produktionsmedel? I ett sådant fall kommer den ackumulerade delen av mervärdet att läggas direkt till det konstanta kapitalet i avdelning I och samhällets produktion kommer att tillväxa helt på grundvalen av produktionsmedel för att producera produktionsmedel, medan fullständigt stillastående karakteriserar avdelning^{*} II.^{**}

Detta skulle naturligtvis vara att missbruka schemat, ty en dylik slutsats grundar sig på osannolika antaganden och blir därför felaktig. Är det tänkbart att tekniskt framåtskridande, som minskar förhållandet mellan y och k , kommer att uppträda endast i avdelning I och lämna avdelning II i ett tillstånd av fullständig stagnation? Är det i överensstämmelse med de lagar som styr det kapitalistiska samhället, lagar som kräver av varje kapitalist att han utvidgar sitt företag om han inte vill gå under, att inte någon ackumulation skulle äga rum i avdelning II?

Den enda riktiga slutsats som härvidlag kan dras från Marx undersökning som den skisserats ovan, är att *i det kapitalistiska samhället produktionen av produktionsmedel ökar snabbare än produktionen av konsumtionsmedel*. Som vi redan har framhåvt följer denna slutsats direkt ur den allmänt kända satsen att den kapitalistiska produktionen når en ojämförligt högre teknisk nivå än produktionen under föregående perioder.^{***} På denna punkt uttrycker sig Marx mycket bestämt bara på ett ställe och detta ställe bekräftar helt riktigheten av den givna formeln:

”Vad som i detta fall skiljer det kapitalistiska samhället från vildhetens stadium är inte, som Senior tror, vildens privilegium och säregenhet att utföra arbete vid olika tidpunkter på ett sätt som inte ger honom några produkter som är möjliga att omvandla (utbyta) till reventy, dvs. till konsumtionsvaror. Nej skillnaden består i följande:

a) Det kapitalistiska samhället använder mer (Nota bene) av det tillgängliga arbetet per år för att producera produktionsmedel (ergo, konstant kapital), som inte är möjligt att omvandla till reventy i form av löner eller mervärde, utan bara kan tjänstgöra som kapital”. (*Das Kapital*, Bd II, Seite 436.)⁴

IV

Frågan är nu i vilket förhållande den här framlagda teorin står till ”den ständigt återkommande marknadsfrågan”? Teorin grundar sig på antagandet om det ”allmänna och uteslutande herra-

^{*} Jag menar inte att en sådan sak är absolut omöjlig som ett individuellt fall. Men här diskuterar vi inte specialfall, utan den allmänna lagen för det kapitalistiska samhällets utveckling.

^{**} Jag ska förklara min ståndpunkt med följande schema:

I. $4.000 k + 1.000 v + 1.000 m = 6.000$

II. $1.500 k + 750 v + 750 m = 3.000$

I. $(1.000 v + 500 m) = \text{II } 1.500 k$

I. 500 m ackumuleras och läggs till I 4.000 k:

I. $4.500 k + 1.000 v + 500 m = 6.000$

II. $1.500 k + 750 v + 750 m = 3.000$

I. $4.500 k + 1.000 v + 1.000 m = 6.500$

II. $1.500 k + 750 v + 750 m = 3.000$

I. $(1.000 v + 500 m) = \text{II } 1.500 k$

I. 500 m ackumuleras som tidigare osv.

^{***} Detta är orsaken till att den slutsats vi dragit kan formuleras annorlunda: i ett kapitalistiskt samhälle kan produktionen (och följaktligen ”marknaden”) växa antingen på grundvalen av tillväxt av konsumtionsvaror eller, och huvudsakligen, på grundvalen av tekniskt framåtskridande, dvs. att maskinarbetet uttränger det manuella arbetet, ty förändringen i förhållandet mellan v och k uttrycker just precis det manuella arbetets minskande roll.

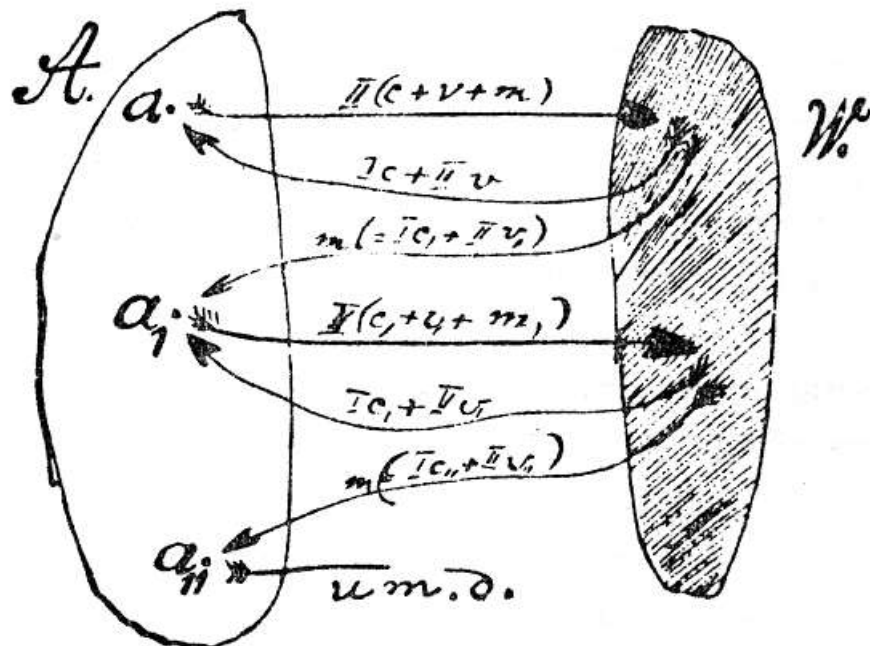
⁴ Se K. Marx, *Capital* (eng.), Vol. II, Moskva 1957, s. 438.

väldet för det kapitalistiska produktionssättet”, medan däremot ”frågan” rör huruvida kapitalismens fulla utveckling är ”möjlig” i Ryssland? Visserligen inför teorin ett beriktigande av den vanliga uppfattningen om kapitalismens utveckling, men uppenbarligen hjälper förklaringen av hur kapitalismen i allmänhet utvecklas inte det minsta till att klargöra frågan om ”möjligheten” (och nödvändigheten) av kapitalismens utveckling i Ryssland.

Uppsatsens författare begränsar sig emellertid inte till att framlägga Marx' teori om den totala samhällsliga produktionens förlopp efter kapitalistiska linjer. Han pekar på det nödvändiga i att skilja mellan ”två väsentligen skilda särdrag i kapitalets ackumulation: 1) den kapitalistiska produktionens utveckling på bredden, då den skaffar sig grepp över redan existerande produktionsområden, uttränger naturhushållningen och tillväxer på dennas bekostnad; och 2) den kapitalistiska produktionens utveckling på djupet, om man så får säga, då den utvidgas oberoende av naturhushållning, dvs. under det kapitalistiska produktionssättets allmänna och uteslutande herravälde”. Utan att just nu stanna upp för att kritisera denna uppdelning, låt oss direkt övergå till att reda ut vad författaren menar med kapitalismens utveckling på bredden: förklaringen av denna process, som består i att naturhushållning ersätts med kapitalistisk hushållning, skall visa oss hur den ryska kapitalismen kommer att ”skaffa sig grepp över hela landet”.

Författaren illustrerar kapitalismens utveckling på bredden med följande diagram:*

A – kapitalister; W – direkta producenter.

a, a₁, a₁₁ – kapitalistiska företag.

Pilarna visar rörelsen för de utbytta varorna.

k, v, m – beståndsdelar i varornas värde.

I, II – varor i sin ursprungliga form: I – produktionsmedel; II – konsumtionsmedel.

”Den väsentliga skillnaden mellan sfärerna A och W”, säger författaren, ”är att i A producenterna är kapitalister som konsumerar sitt mervärde produktivt, medan de däremot i W är

* m står för ”Mehrwert”, dvs. mervärde (m); ”u.m.d.” betyder ”osv.”

direkta producenter som konsumerar sitt mervärde (härmed avser jag produktvärdet över och ovan värdet av produktionsmedlen och nödvändiga medel för uppehållet) improduktivt.

Om vi följer pilarna i diagrammet ska vi lätt se hur den kapitalistiska produktionen i A utvecklas på bekostnad av konsumtionen i W och gradvis suger upp denna." Produkten från det kapitalistiska företaget a går "till de direkta producenterna" i form av konsumtionsartiklar; i utbyte för detta ger de "direkta producenterna" det konstanta kapitalet (k) i form av produktionsmedel och det variabla kapitalet (v) i form av konsumtionsmedel samt mervärdet (m) i form av beståndsdelarna i tillskottet av produktiva kapitalet: $k_1 + v_1$. Detta kapital tjänar som grundval för det nya kapitalistiska företaget a_1 , som på exakt samma sätt sänder sin produkt i form av konsumtionsartiklar till de "direkta producenterna" osv. "Från det ovan anförda diagrammet över kapitalismens utveckling på bredden följer att produktionen i sin helhet är i högsta grad beroende av konsumtionen på 'utländska' marknader, av massornas konsumtion (och från den allmänna synvinkeln gör det absolut ingen skillnad var dessa massor befinner sig – vid sidan av kapitalisterna eller någonstans på andra sidan havet). Uppenbarligen kommer produktionens utvidgning i A, dvs. kapitalismens utveckling i denna riktning, att nå sin slutpunkt så snart som alla de direkta producenterna i W förvandlas till varuproducenter, ty, som vi ovan sett, beräknas varje nytt företag (eller utbyggnad av ett gammalt) tillföras en ny cirkel konsumenter i W." Som sammanfattning säger författaren: "Den gängse uppfattningen om kapitalistisk ackumulation, dvs. kapitalistisk reproduktion i utvidgad skala, begränsas enbart till denna syn på förhållandena och har ingen aning om den kapitalistiska produktionens utveckling på djupet, oberoende av varje land med direkta producenter, dvs. oberoende av så kallade 'utländska' marknader."

Det enda vi kan hålla med om i hela denna framställning är att denna uppfattning om kapitalismens utveckling på bredden och det diagram som illustrerar den står i fullständig överensstämmelse med narodnikernas gängse uppfattning i frågan.

Det skulle sannerligen vara svårt att skarpare och mer slående framställa den totala orimligheten och löjligheten i de gängse uppfattningarna än vad som görs i det givna diagrammet.

"Den gängse uppfattningen" betraktade alltid kapitalismen i vårt land som något som var isolerat från det "folkliga systemet", stod vid sidan av det, just som det framställs i diagrammet av vilket det är helt omöjligt att se vilken förbindelse som råder mellan de båda "sfärerna", den kapitalistiska sfären och den folkliga sfären. Varför finns det en marknad i W för produkter från A? Vad orsakar omvandlingen från naturhushållning i W till varuhushållning? Den gängse uppfattningen har aldrig besvarat dessa frågor därför att den ser utbyte som något tillfälligt och inte som ett visst *ekonomiskt system*.

Vidare har den gängse uppfattningen inte *förklarat* varifrån och hur kapitalismen uppkom i vårt land lika litet som det förklaras av diagrammet: det hela framställs som om kapitalisterna har kommit någonstans utifrån och inte från just dessa "direkta producenter". Varifrån kapitalisterna får de "fria arbetare" som krävs för företagen a , a_1 osv., förblir ett mysterium. Var och en vet att i verkligheten sådana arbetare framväxer precis ur dessa "direkta producenter", men diagrammet visar alls icke, att, när varuproduktionen omfattade "sfär" W, den där skapade en klass av fria arbetare.

Kort sagt förklarar diagrammet – just som den gängse uppfattningen – absolut ingenting om det kapitalistiska systemet i vårt land och är därför värdelöst. Det syfte för vilket det uppgjordes – att förklara hur kapitalismen utvecklas på bekostnad av naturhushållningen och omfattar hela landet – uppnås inte alls, eftersom, som författaren själv inser – "om vi kon-

sekvent håller fast vid den uppfattning vi undersöker, måste vi dra slutsatsen att det inte är möjligt för det kapitalistiska produktionssättet att i sin utveckling bli allomfattande.”

Efter detta kan man bara förvåna sig över det faktum att författaren själv fasthåller, om så bara delvis, vid denna uppfattning när han säger att ”kapitalismen förvisso (?), i sin barndom, utvecklades på detta mycket enkla (sic!?) sätt (mycket enkelt därför att häri inbegrips förekommande arbetsgrenar) och utvecklas delvis i samma riktning än i dag (??), eftersom det fortfarande finns lämningar av naturhushållning i världen och eftersom befolkningen växer.”

I praktiken är detta inte något ”mycket enkelt” sätt att utveckla kapitalism, utan helt enkelt ett ”mycket enkelt” sätt att förstå processen; så ”väldigt enkelt” att det vore mera riktigt att kalla det en total brist på insikt. De ryska narodnikerna av alla nyanser söker till den dag som i dag är klara sig med dessa ”mycket enkla” finter: de drömmer aldrig om att *förklara* hur kapitalismen uppkom i vårt land och hur den verkar, utan nöjer sig med att jämföra den ”sjuka punkten” i vårt system, kapitalismen, med den ”friska punkten”, de direkta producenterna, ”folket”; den förra placeras till vänster, den senare till höger och allt detta djupsinniga tänkande rundas av med känslolösa fraser om vad som är ”skadligt” och vad som är ”värdefullt” för ”det mänskliga samhället”.

V

För att beriktiga det diagram som givits ovan måste vi börja med att fastställa innehållet i de begrepp vi har att göra med. Med varuproduktion avses en organisation av samhällets hushållning vari varor produceras av särskilda, isolerade producenter, där var och en specialiserar sig på att tillverka någon enda produkt, varför det blir nödvändigt att köpa och sälja produkter (som därför blir varor) på marknaden för att tillfredsställa samhällets behov. Med kapitalism avses det stadium i varuproduktionens utveckling, då inte bara det mänskliga arbetets produkter utan också den mänskliga arbetskraften själv blir en vara. Således är två särdrag i kapitalismens historiska utveckling av vikt: 1) omvandlingen av de direkta producenternas naturhushållning till varuhushållning, och 2) omvandlingen av varuhushållning till kapitalistisk hushållning. Den första omvandlingen beror på att det uppkommer en samhällsarbetsfördelning – en specialisering av isolerade (N. B.: detta är ett väsentligt villkor för varuhushållning), särskilda producenter till endast en näringsgren. Den andra omvandlingen beror på att särskilda producenter, som var och en tillverkar varor på egen hand för marknaden, träder i konkurrens med varandra: var och en strävar att sälja till högsta pris och köpa till lägsta, vilket ger som nödvändigt resultat att den starke blir starkare och den svaga går under, en minoritet berikas och massorna blir utblottade. Detta leder till en omvandling av oberoende producenter till lönearbetare och av de talrika små företagen till några få stora. Diagrammet borde därför ritas så att det visar båda dessa särdrag i kapitalismens utveckling och de förändringar som denna utveckling medför för marknadens del, dvs. i den kvantitet produkter som förvandlas till varor.

Den följande tabellen* har konstruerats i enlighet därmed; alla utifrån härrörande omständigheter har vi bortsett ifrån, dvs. tagit som konstanter (t. ex. befolkningsstorlek, arbetsproduktivitet osv.) för att analysera det inflytande på marknaden som endast dessa särdrag i kapitalismens utveckling – som ovan nämnts – utövar.

---

* Se tabellen nedan

Förklaring till tabellen

I, II ...–VI är producenter

a, b och c är verksamhetsgrenar (t. ex. jordbruk, förädlings- och råvaruindustrier).

$a=b=c=3$. Värdestorleken på produkterna $a=b=c$ uppgår till 3 (tre värdeenheter) varav 1 är mervärde.*

”Marknads”-kolumnen visar värdestorleken på de *produkter* som säljs (och köps); siffrorna inom parentes visar värdestorleken på den arbetskraft (= ak) som säljs (och köps).

De pilar som går från en producent till en annan visar att den förste är lönearbetare hos den andre.

Vi förutsätter *enkel reproduktion*: kapitalisterna konsumerar hela mervärdet improduktivt.

Producenter	Produktion				Konsumtion in natura	Marknad		Producenter	Produktion				Konsumtion in natura	Marknad		
	Näringsgren			Totalt		Säljer	Köper		Näringsgren			Totalt		Säljer	Köper	
	a	b	c						a	b	c					
1. I	a	b	c	9	9	–	–	I	a	–	2c	9	6	3	3	2.
II	a	b	c	9	9	–	–	II	a	$\frac{1}{3}b$	$\frac{1}{3}c$	9	$8\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	
III	a	b	c	9	9	–	–	III	a	$\frac{1}{3}b$	$\frac{1}{3}c$	9	$8\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	
IV	a	b	c	9	9	–	–	IV	a	$\frac{1}{3}b$	$\frac{1}{3}c$	9	$8\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	
V	a	b	c	9	9	–	–	V	a	$\frac{1}{3}b$	$\frac{1}{3}c$	9	$8\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	
VI	a	b	c	9	9	–	–	VI	a	$\frac{1}{3}b$	$\frac{1}{3}c$	9	$8\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	
Totalt	6a	6b	6c	54	54	–	–	Totalt	6a	6b	6c	54	48	6	6	
3. I	a	–	2c	9	6	3	3	I	a	–	6c	21	10	11	3 (+8ak)	4.
II	a	2b	–	9	6	3	3	II	a	–	–	3	3	(4ak)	4	
III	a	–	2c	9	6	3	3	III	a	–	–	3	3	(4ak)	4	
IV	a	2b	–	9	6	3	3	IV	a	6b	–	21	10	11	3 (+8ak)	
V	a	–	2c	9	6	3	3	V	a	–	–	3	3	(4ak)	4	
VI	a	2b	–	9	6	3	3	VI	a	–	–	3	3	(4ak)	4	
Totalt	6a	6b	6c	54	36	18	18	Totalt	6a	6b	6c	54	32	22 (+16ak)	22 (+16ak)	
5. I	2a	–	6c	24	11	1	3 (+10ak)	I	6a	–	–	18	6	12	6 (+6ak)	6.
II	$\frac{1}{2}a$	–	–	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	(5ak)	5	II	–	–	–	–	–	(6ak)	6	
III	$\frac{1}{2}a$	–	–	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	(5ak)	5	III	–	6b	–	18	6	12	6 (+6ak)	
IV	2a	6b	–	24	11	13	3 (+10ak)	IV	–	–	–	–	–	(6ak)	6	
V	$\frac{1}{2}a$	–	–	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	(5ak)	5	V	–	–	6c	18	6	12	6 (+6ak)	
VI	$\frac{1}{2}a$	–	–	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	(5ak)	5	VI	–	–	–	–	–	(6ak)	6	
Totalt	6a	6b	6c	54	28	26 (+20ak)	26 (+20ak)	Totalt	6a	6b	6c	54	18	36 (+18ak)	36 (+18ak)	

Låt oss nu undersöka denna tabell som visar de på varandra följande förändringarna i

* Den del av värdet som ersätter det konstanta kapitalet antas vara oförändrad, varför vi bortser från denna.

hushållningssystemet för ett samhälle som består av 6 producenter. Den visar 6 perioder som uttrycker stadier i naturahushållningens omvandling till kapitalistisk hushållning.

Första perioden. Vi har 6 producenter, som var och en lägger ned arbete i alla 3 näringsgrenarna (i a , b och c). Den produkt som erhålls (9 från varje producent: $a - I - b + c = 9$) förbrukas av varje producent i hans eget hushåll. Vi har därför naturahushållning i sin rena form; inga som helst produkter uppträder på marknaden.

Andra perioden. Producent I förändrar produktiviteten av sitt arbete: han lämnar verksamheten b och nedlägger den tid som han tidigare lade ned på denna verksamhet inom verksamhet c . Som en följd av denna specialisering från en producents sida, skär de andra ned sin produktion c , eftersom producent I har producerat mer än han själv konsumerar, och ökar produktionen b för att framställa en produkt för producent I. Den arbetsfördelning som kommer till stånd leder oundvikligen till varuproduktion: producent I säljer 1 c och köper 1 b ; de andra producenterna säljer 1 b (var och en av de 5 säljer $1/9$ b) och en köper 1 c (var och en köper $1/9$ c); en kvantitet produkter till värdet 6 uppträder på marknaden. Marknadens omfattning motsvarar exakt det samhälleliga arbetets specialiseringsgrad: specialiseringen har ägt rum vid produktionen av ett c ($1 c = 3$) och ett b ($1 b = 3$), dvs. en niondedel av samhällets totala produktion ($18 c (= a = b)$) och en niondedel av samhällets totala produktion har uppträtt på marknaden.

Tredje perioden. Arbetsfördelningen fortskrider och omfattar hela verksamhetsgrenarna b och c : tre producenter sysselsätter sig uteslutande med verksamheten b och tre uteslutande med verksamheten c . Var och en säljer 1 c (eller 1 b), dvs. tre värdeenheter och köper också 3-1 b (eller 1 c). Denna ökade arbetsfördelning leder till en utvidgning av marknaden, på vilken nu 18 värdeenheter uppträder. Återigen motsvarar marknadens omfattning exakt det samhälleliga arbetets specialiseringsgrad (= arbetsdelning): specialiseringen har ägt rum vid produktionen av 3 b och 3 c , dvs. en tredjedel av den samhälleliga produktionen och en tredjedel av produkten uppträder på marknaden.

Den fjärde perioden representerar redan kapitalistisk produktion: den process då varuproduktion omvandlas till kapitalistisk produktion avspeglas inte i tabellen och måste därför beskrivas för sig.

Under den föregående perioden var varje producent redan en varuproducent (inom verksamhetssfärerna b och c , vilka är de enda vi diskuterar): varje producent producerade för sig, på egen hand, oberoende av de andra, för marknaden, vars omfattning naturligtvis inte var känd för någon av dem. Detta förhållande mellan isolerade producenter som arbetar för en gemensam marknad kallas konkurrens. Det ligger i sakens natur att en jämvikt mellan produktion och konsumtion (tillgång och efterfrågan) bara uppnås genom en serie fluktuationer. Den skickligare, företagsammare och starkare producenten kommer att bli ännu starkare som en följd av dessa fluktuationer och de svaga och oskickliga kommer att krossas av dem. Några få individers berikande och massornas utarmning – detta är de oundvikliga konsekvenserna av konkurrenslagen. Det hela slutar med att de ruinerade producenterna förlorar sitt ekonomiska oberoende och sysselsätter sig som lönearbetare i det utvidgade företaget hos deras lyckosamme konkurrent. Detta är den situation som framställs i tabellen. Verksamhetsgrenarna b och c , som tidigare var uppdelad mellan alla 6 producenter, koncentreras nu i händerna på två producenter (I och IV). De övriga producenterna är deras lönearbetare, som inte längre erhåller hela produkten av sitt arbete, utan produkten sedan mervärdet dragits ifrån och arbetsgivaren tillägnat sig det (låt mig påminna om att enligt förutsättning mervärdet uppgår till en tredjedel av produkten, varför producenten av 2 $b (= 6)$ kommer att erhålla två tredjedelar,

dvs. 4, från arbetsgivaren). Till följd får vi en ökning av arbetsfördelningen – och en tillväxt av marknaden, där nu 22 enheter uppträder, oberoende av det faktum att ”massorna” är ”utarmade”: de producenter som (delvis) har blivit lönearbetare erhåller inte längre hela produkten 9, utan bara 7 – de erhåller 3 från sin oberoende verksamhet (jordbruk - verksamhet a) och 4 från lönearbete (från produktionen av 2 b eller 2 c). Dessa producenter som nu snarare är lönearbetare än oberoende mästare, har inte längre möjlighet att föra någon av sina arbetsprodukter till marknaden, eftersom de ruinerats och berövats de produktionsmedel som är nödvändiga för att tillverka produkter. De har tvingats ta ”arbete vid sidan om”, dvs. ta sin arbetskraft till marknaden och med de pengar som erhålls vid försäljningen av denna nya vara köpa de produkter de behöver.

Tabellen visar att producenterna II och III, V och VI var och en säljer arbetskraft i en omfattning av 4 värdeenheter och köper konsumtionsvaror i samma utsträckning. Vad beträffar de kapitalistiska producenterna I och IV framställer var och en av dem produkter i en omfattning av 21; av detta konsumerar var och en själv 10 ($3(=a) + 3(=c \text{ eller } b) + 4$ (mervärde från 2 c eller 2 b)) och säljer 11; men han köper varor i en utsträckning av $3(c \text{ eller } b) \pm 8$ (arbetskraft).

I detta fall måste vi observera att vi inte får fullständig överensstämmelse mellan nivån hos det sociala arbetets specialiseringsgrad (produktionen av 5 b och 5 c, dvs. till summan 30, var specialiserad) och marknads omfattning (22), men detta fel i tabellen beror på att vi har antagit enkel reproduktion, dvs. det antas ingen ackumulation; detta är orsaken till att det mervärde som tas från arbetarna (fyra enheter av varje kapitalist) i sin helhet konsumeras *in natura*. Eftersom frånvaro av ackumulation är omöjligt i ett kapitalistiskt samhälle, kommer den nödvändiga korrigeringen att göras senare.

Femte perioden. Differentieringen av varuproducenterna har spridit sig till jordbruket (a): lönearbetarna kunde inte fortsätta arbeta på sitt jordbruk, ty de arbetade huvudsakligen i andras industriföretag och utblottades: de hade endast eländiga lämningar av sitt jordbruk i behåll, omkring hälften (vilket vi antog var precis tillräckligt för att täcka behoven för deras familjer) – just som i dag den av den stora massan av våra bonde-”jordbrukare” uppodlade jorden bara är eländiga småbitar av ett oberoende jordbruk. Koncentrationen av verksamheten a till ett obetydligt antal storföretag har börjat på exakt likadant sätt. Eftersom det spannmål som nu odlas av lönearbetarna inte är tillräckligt för att täcka deras behov, ökar lönerna, som hölls nere på grund av deras oberoende jordbruk, och förser arbetarna med pengar att köpa spannmål (om än i en mindre kvantitet än de konsumerade då de var sina egna herrar): nu producerar arbetarna $1\frac{1}{2}$ ($=\frac{1}{2}a$) och köper 1 och får allt som allt $2\frac{1}{2}$ i stället för de tidigare 3 ($=a$). De kapitalistiska herrarna som har lagt ett utvidgat jordbruk till sina industriföretag producerar nu var och en 2 a ($=6$), varav 2 går till arbetarna i form av löner och 1 ($\frac{1}{3}a$) – mervärde – till dem själva. Kapitalismens utveckling som framställs i denna tabell åtföljs av ”folkets utarmning” (arbetarna konsumerar nu var och en bara $6\frac{1}{2}$ i stället för 7 som under den fjärde perioden), och av marknads tillväxt, på vilken nu 26 uppträder. ”Jordbrukets nedgång” omfattar majoriteten av producenterna men orsakade inte en inskränkning utan en utvidgning av marknaden för jordbruksprodukter.

Sjätte perioden. Yrkesspecialiseringen, dvs. den samhälleliga arbetsfördelningen, fullbordas. Alla näringsgrenar har skiljt sig från varandra och har blivit något som särskilda producenter specialiserat sig på. Lönearbetarna har fullständigt förlorat sina jordbruk och försörjer sig helt och hållet på lönearbete. Vi får samma resultat: kapitalismens utveckling (oberoende jordbruk för egen räkning har helt eliminerats), ”massornas utarmning” (fastän arbetarnas löner har

stigit, har deras konsumtion minskat från $6\frac{1}{2}$ till 6: de producerar var och en 9 (3a, 3b, 3c) och ger sina herrar en tredjedel som mervärde) och en ytterligare tillväxt av marknaden, på vilken nu uppträder två tredjedelar av den samhällliga produkten (36).

VI

Låt oss nu dra de slutsatser som följer av ovan anförda tabell.

Den första slutsatsen är att begreppet ”marknad” är ouplösligt förenat med den samhälliga arbetsfördelningens begrepp – denna ”allmänna grundval för all varuproduktion” (och följaktligen, vill vi tillägga, för kapitalistisk produktion), som Marx kallar det. ”Marknaden” uppstår där och i den utsträckning som samhälliga arbetsfördelning och varuproduktion uppträder. Marknadens omfång är ouplösligt förenat med det samhälliga arbetets specialiseringsgrad.

”Men endast som pengar får den /varan/ allmängiltig, samhälliga ekvivalentform, och pengarna befinner sig i främmande fickor. För att locka pengarna till sig måste varan framförallt vara ett bruksvärde för penningägaren, och det arbete som är nedlagt i den måste alltså vara samhälligt nyttigt arbete eller fylla sin plats som ett led i den samhälliga arbetsfördelningen. Men arbetsdelningen är en historiskt utvecklad produktionsorganism, vars trådar spunnits och fortfarande spinnas bakom varuproducentens rygg. Kanske varan är produkt av en ny arbetsmetod, som påstår sig vilja tillfredsställa ett nytillkommet behov eller som på egen hand först vill framkalla ett behov. *Ett arbete, som ännu igår endast var ett led bland många andra i en varuproducentens verksamhet, lösgör sig kanske idag från detta sammanhang, blir självständigt och sänder därför ut sin produkt i marknaden som en självständig vara*” (*Das Kapital*, Bd I, S 85.⁵ Min kursiv.).

Således sätts gränserna för marknadens utveckling i det kapitalistiska samhället av gränserna för det samhälliga arbetets specialisering. Men denna specialisering är till själva sin natur lika obegränsad som teknisk utveckling. För att höja det mänskliga arbetets produktivitet vid till exempel tillverkningen av en viss del av en hel produkt, krävs att produktionen av denna del specialiseras, den måste bli specialproduktion inriktad på massproduktion och därför tillåta (och orsaka) användning av maskiner osv. Detta å ena sidan. Å andra sidan består tekniskt framåtskridande i ett kapitalistiskt samhälle i arbetets församhälleligande och detta församhälleligande kräver nödvändigtvis specialisering av produktionsprocessens olika funktioner, deras omvandling från spridda, isolerade funktioner som var för sig upprepas i varje företag som sysslar med denna produktion till församhälleligade funktioner som koncentreras till ett enda, nytt företag och som är avsett att tillfredsställa hela samhällets behov. Jag ska anföra ett exempel:

”På senaste tiden har snickerifabrikerna i Förenta staterna blivit alltmer specialiserade, 'nya fabriker skjuter upp enbart för att tillverka t. ex. yxhandtag, kvastskäft eller utfällbara bord. ... Maskintillverkningen gör ständiga framsteg, nya maskiner uppfinns hela tiden för att förenkla och förbilliga någon sida av produktionen ... Varje gren inom möbeltillverkningen har t. ex. blivit en affär som kräver särskilda maskiner och särskilda arbetare ... Vid vagnstillverkning görs hjulringar i särskilda fabriker (Missouri, Arkansas, Tennessee), hjulekrar i Indiana och Ohio och hjulnav i specialfabriker i Kentucky och Illinois. Alla dessa särskilda delar köps upp av fabriker som specialiserar sig på att göra hela hjul. Således tar ett helt dussin fabriker del i byggandet av något billigt fordon” (Herr Tverskoi, ”Tio år i Amerika”, *Vestnik Yevroby* 1893,

⁵ Se K. Marx, *Kapitalet*, Första boken, Uddevalla 1969, s. 92.

1. Citerat efter Nik.-on,⁶ s. 91, fotnot 1).

Detta visar felaktigheten i påståendet att i ett kapitalistiskt samhälle marknadens tillväxt, som orsakas av det samhällsliga arbetets specialisering, måste upphöra så snart alla direkta producenter har blivit varuproducenter. Rysk vagnstillverkning har länge varit varuproduktion, men t. ex. hjulringar görs fortfarande i varje vagnbyggares (eller hjulmakares) verkstad; den tekniska nivån är låg, produktionen är uppdelad på en stor mängd producenter. Tekniskt framåtskridande måste omfatta specialisering av olika delar av produktionen, deras församhälleligande och följaktligen marknadens utvidgning.

Här måste följande reservation göras. Av det som sagts följer på intet sätt att vi tillbakavisar påståendet, att en kapitalistisk nation inte kan existera utan främmande marknader. Vid kapitalistisk produktion uppnås jämvikt mellan produktion och konsumtion bara genom en serie fluktuationer; ju större produktionens omfång och ju mer omfattande cirkeln av konsumenter som den beräknas tjäna är, desto våldsammare blir fluktuationerna. Man kan därför förstå, att när den borgerliga produktionen har nått en hög utvecklingsgrad, kan den inte längre hålla sig inom nationalstatens gränser; konkurrensen tvingar kapitalisterna att fortsätta med att utvidga produktionen och att söka utländska marknader för massförsäljning av sina produkter. Uppenbarligen motsäger det faktum att en kapitalistisk nation måste ha främmande marknader inte lagen om att marknaden är ett enkelt uttryck för den samhällsliga arbetsfördelningen under varuhushållning och följaktligen att den kan växa lika obegränsat som arbetsfördelningen, precis lika litet som kriser motsäger värdelagen. Klagovisor över bristen på marknader uppträdde i den ryska litteraturen först då vissa grenar av vår kapitalistiska produktion (t. ex. bomullsindustrin) hade nått full utveckling, omfattade nästan hela hemmamarknaden och var koncentrerad till ett fåtal storföretag. Det bästa beviset på att den materiella basen för det gagnlösa talet och ”frågorna” om marknaden är just den kapitalistiska storindustrins intressen, är det faktum att ingen i vår litteratur ännu har förutspått vår hantverksindustris undergång till följd av ”marknaders” försvinnande, fastän hantverksindustrin framställer värden som totalt uppgår till över ett tusen miljoner rubel och tillgodoser just samma utblottade ”folk”. Klagolåten om vår industris undergång till följd av bristen på marknader är inget annat än en illa maskerad manöver från våra kapitalister, som på detta sätt utövar tryck på politiken, att jämställa (med ett anspråkslöst erkännande av sin egen ”oförmåga,”) det egna intresset av att fylla sina fickor med ”landets” intressen och är i stånd att få regeringen att föra en politik för kolonial erövring och till och med att ge sig in på krig för att skydda dessa ”stats”-intressen. Det behövs den bottenlösa avgrunden av en narodnikernas utopism och enfald för att godta denna jämmerlåt om marknader – dessa krokodiltårar från en mycket fast etablerad och redan självgod bourgeoisie – som bevis på den ryska kapitalismens ”orkeslöshet”!

Den andra slutsatsen är att ”utarmningen av folkets massor” (denna oundgängliga punkt i alla narodnikernas diskussioner om marknaden) inte endast ej hämmar kapitalismens utveckling, utan tvärtom är uttrycket för denna utveckling, är ett villkor för kapitalism och stärker den. Kapitalismen behöver den ”frie arbetaren” och utarmningen består i att småproducenterna förvandlas till lönearbetare. Massornas utarmning åtföljs av att ett fåtal utsugare berikar sig och småföretagens nedgång och undergång åtföljs av att de större stärks och utvecklas; båda processerna underlättar marknadens tillväxt: den ”utarmade” bonden som tidigare levde av sitt eget jordbruk lever nu på ”lön”, dvs. av försäljning av sin arbetskraft; han måste nu köpa

⁶ *Nik.-on* eller *N.-on* var pseudonym för N. F. Danielson, en av ideologerna för den liberala folklighetsrörelsen på 1880- och 1890-talet. Den bok av Nikolai-on som här anförts heter *Skisser över vår samhällsliga hushållning efter reformen*, St. Petersburg 1893.

väsentliga konsumtionsvaror (fastän i mindre kvantitet och av lägre kvalitet). Å andra sidan koncentreras de produktionsmedel, som denne bonde frigjorts från, i händerna på en minoritet, omvandlas till *kapital* och produkten uppträder nu på marknaden. Detta är den enda förklaringen till det faktum att massexproprieringen av våra bönder under perioden efter reformen* har följts av en ökning och inte en minskning av landets totala produktivitet** och av hemmamarknadens tillväxt; det är ett bekant faktum att det har förekommit en enorm ökning av de stora fabrikenas och verkens produktion och att det har skett en avsevärd utbyggnad av hantverksindustrierna – båda arbetar huvudsakligen för hemmamarknaden – och det har skett en liknande ökning av mängden spannmål som cirkulerar på hemmamarknaderna (spannmålshandelns utveckling inom landet).

Den tredje slutsatsen – om betydelsen av produktion av produktionsmedel – kräver en korrigering av tabellen. Som redan framhåvts gör denna tabell alls icke anspråk på att beskriva hela kapitalismens utvecklingsprocess, utan vill bara visa hur naturhushållning ersätts av varuhushållning och denna i sin tur av kapitalistisk hushållning samt hur detta påverkar marknaden. Detta är orsaken till att vi bortsåg från ackumulationen i tabellen. Men i själva verket kan inte kapitalismen existera utan att ackumulera, ty konkurrensen tvingar varje kapitalist att utvidga produktionen, om han inte vill gå under. En sådan utvidgning av produktionen beskrivs i tabellen: producent I t.ex. utvidgade mellan den tredje och fjärde perioden sin produktion av *c* tre gånger: från $2c$ till $6c$; tidigare arbetade han ensam i sin verkstad – nu har han två lönearbetare. Uppenbarligen kunde denna utvidgning av produktionen inte ha ägt rum utan ackumulation: han måste bygga en särskild verkstad för flera personer, skaffa sig produktionsredskap i större omfattning och köpa en större kvantitet råvaror samt mycket annat. Detsamma gäller producent IV, som utvidgade produktionen av *b*. Denna utvidgning av enskilda företag, produktionens koncentration, måste med nödvändighet ha medfört (eller ökat, det spelar ingen roll) produktion av produktionsmedel för kapitalisternas del: maskiner, järn, kol osv. Produktionens koncentration ökade arbetsproduktiviteten, ersatte manuellt arbete med maskinarbete och avskedade ett visst antal arbetare. Å andra sidan ägde det rum en utveckling av produktionen av dessa maskiner och andra produktionsmedel, som av kapitalisterna omvandlades till konstant kapital som nu börjar växa snabbare än det variabla kapitalet. Om vi t. ex. jämför den fjärde perioden med den sjätte, ska vi finna att produktionen av produktionsmedel har ökat med 50 procent (ty i det förra fallet har vi två kapitalistiska företag som kräver en ökning av det konstanta kapitalet och i det senare tre): genom att jämföra denna ökning med tillväxten i

* Här avses den tsaristiska ukasen 1861, vari livegenskapen förklarades vara upphävd. Övers. anm.

** Detta kan bara i fråga om jordbrukets verksamhet vara en diskutabel punkt. ”Spannmålsproduktionen befinner sig i ett tillstånd av absolut stagnation”, säger t.ex. herr N.-on. Han grundar sin slutsats på uppgifter för endast åtta år (1871-1878). Låt oss undersöka uppgifter för en längre period; en åttaårsperiod är naturligtvis alltför kort. Låt oss jämföra statistik för 1860-talet (*Militär statistisk sammanställning*, 1871), 1870-talet (N.-ons uppgifter) och 1880-talet (*Statistiska uppgifter för Ryssland*, 1890). Uppgifterna täcker 50 guvernement i europeiska Ryssland och alla grödor, inklusive potatis.

Årligt genomsnitt för perioden	Sådd		Skörd		Avkastning (gångar)	Befolkning (tusental)
	Tusentals tjetverts (minus utsäde)					
1864-1866 (3)	71.696	100	151.840	100	3,12	61.241 100 (1867)
1871-1878 (8)	71.378	99,5	195.024	128,4	3,73	76.594 124,7 (1876)
1883-1887 (5)	80.293	111,9	254.914	167,8	4,17	85.395 139,0 (1886)

produktion av konsumtionsvaror erhåller vi den snabbare tillväxt av produktion av produktionsmedel, vilken vi ovan nämnt.

Hela innebörden och betydelsen av denna lag om produktionsmedlens snabbare tillväxt ligger i det enda faktum att det manuella arbetets ersättande med maskinellt – i allmänhet det tekniska framåtskridande som åtföljer maskinindustrin – kräver en intensiv utveckling av produktionen av kol och järn, dessa verkliga ”produktionsmedel för att producera produktionsmedel”. Det framgår klart och tydligt av följande uttalande, att författaren inte har lyckats förstå innebörden av denna lag och lät de scheman som beskriver den skymma dess verkliga karaktär för honom: ”Utifrån sett förefaller denna produktion av produktionsmedel som medel för produktion alldeles absurd, men Pljusjkins⁷ ackumulation av pengar för pengarnas egen skull var också (?!!) en alldeles absurd process. Ingen av dem vet vad de gör.” Detta är just vad narodnikerna gör sitt bästa för att bevisa – den ryska kapitalismens absurditet, som, försäkras de, ruinerar folket utan att erbjuda en högre organisation för produktionen. Självfallet är detta fabler. Det finns ingenting ”absurt” i att ersätta manuellt arbete med maskinellt: tvärtom består den mänskliga teknikens progressiva funktion just i detta. Ju högre nivån är på den tekniska utvecklingen, desto mer utträns mänskligt manuellt arbete och ersätts med maskiner av växande komplexitetsgrad: maskiner och varor som behövs för deras framställning intar en allt större plats i landets totala produktion.*

Dessa tre slutsatser måste kompletteras med ytterligare två anmärkningar.

För det första förnekar inte det sagda den ”motsättning i det kapitalistiska produktionssättet” som Marx talade om med följande ord: ”Arbetarna som varuköpare är viktiga för marknaden. Men som säljare av sin egen vara – arbetskraft – tenderar det kapitalistiska samhället att hålla dem nere vid ett minimalt pris” (*Das Kapital*, Bd II, S. 303, nr. 32).⁸ Det har ovan påvisats att i det kapitalistiska samhället den del av den samhällsliga produktionen som producerar konsumtionsvaror också måste tillväxa. Utvecklingen av produktionen av produktionsmedel skjuter bara den ovan nämnda motsättningen åt sidan, men upphäver den inte. Den kan bara upphävas i och med att det kapitalistiska produktionssättet självt upphävs. Det ligger emellertid i sakens natur att det är ytterligt felaktigt att betrakta denna motsättning som ett hinder för kapitalismens fulla utveckling i Ryssland (vilket narodnikerna är förtjusta i att göra); för övrigt förklaras detta tillräckligt av tabellen.

När vi för det andra diskuterar förhållandet mellan kapitalismens tillväxt och ”marknadens”, får vi inte glömma bort det otvetydiga faktum att kapitalismens utveckling oundvikligen medför en stigande behovsnivå för hela befolkningen, inklusive industriproletariatet. En stegring av detta slag skapas i allmänhet av den ökade frekvensen av produktutbyten, som leder till tätare kontakter mellan innevånare i stad och på land, på olika geografiskt belägna platser osv. Den orsakas också av sammanträngningen, koncentrationen av industri-proletariatet, som höjer dess klassmedvetenhet och känsla för mänsklig värdighet och förmår dem att föra en

⁷ *Pljusjkin*, en figur i N. N. Gogols *Döda själar*. Namnet Pljusjkin, en gnidig jordägare, har kommit att karakterisera omåttlig girighet.

* Det är därför naturligtvis felaktigt att dela upp kapitalismens utveckling i utveckling på bredden och på djupet: hela utvecklingen sker till följd av arbetsfördelningen; det finns ingen ”väsentlig” skillnad mellan de två särdragen. I själva verket reducerar sig skillnaden dem emellan till olika stadier i det tekniska framåtskridandet. På de lägre stadierna av den kapitalistiska teknikens utveckling – enkel samverkan och manufaktur – förekommer ännu inte produktion av produktionsmedel som medel för produktion: den uppkommer och uppnår en enorm utveckling först på det högre stadiet – maskinindustri i stor skala.

⁸ Se K. Marx, *Capital* (eng.), Vol, II, Moskva 1957, s. 316 (fotnot 32).

framgångsrik kamp mot det kapitalistiska systemets rovgiriga tendenser. Denna lag om de växande behoven har yttrat sig med full kraft i Europas historia – jämför t. ex. det franska proletariatet vid slutet av 1700-talet och vid slutet av 1800-talet eller de brittiska arbetarna på 1840-talet* och i dag. Samma lag är verksam också i Ryssland. Varuhushållningens och kapitalismens snabba utveckling under epoken efter reformen har också orsakat en stegring av ”böndernas” behovsnivå: bönderna har börjat leva ett ”renare” liv (vad beträffar kläder, bostad osv.). Att detta otvivelaktigt progressiva fenomen måste gottskrivas den ryska kapitalismen och ingenting annat visar sig av enbart det allmänt kända faktum (som iakttagits av alla som utforskat vårt byhantverk och bondehushållning i allmänhet) att bönder i industriell omgivning lever ett långt ”renare” liv än bönder som uteslutande är sysselsatta med jordbruk och knapp berörts av kapitalismen. Naturligtvis yttrar sig detta fenomen huvudsakligen och lättast i införandet av civilisationens rent yttre, pråliga utanverk, men endast ärkereaktionärer som herr V. V. är i stånd att klaga över det och inte se annat än ”nedgång” i det.

VII

För att förstå vari ”marknadsfrågan” i grund och botten består, är det säkrast att jämföra narodnikernas och marxisternas uppfattningar om processen som illustreras av *diagrammet* (som visar utbytet mellan kapitalisterna i sfär A och de direkta producenterna i sfär W) och av *tabellen* (som visar omvandlingen av de 6 producenternas naturahushållning till kapitalistisk hushållning).

Om vi tar diagrammet får vi ingen förklaring alls. Varför utvecklas kapitalismen? Varifrån kommer den? Den framvisas som ett slags ”tillfällighet”; dess uppkomst hänförs antingen till att ”vi valde fel väg” ... eller till ”inplantering” från myndigheternas sida. Varför ”blir massorna utarmade”? Än en gång får vi inte något svar av diagrammet och i stället för att ge ett svar avfärdar narodnikerna hela saken med känslolösa fraser om ett ”av tiden helgat system”, en avvikelse från den sanna vägen och liknande dumheter som den omhuldade ”subjektiva metoden inom samhällsvetenskapen” är så bra att finna på.

Oförmågan att förklara kapitalismen och förkärleken för utopier i stället för ett studium och en förklaring av verkligheten, leder till ett förnekande av kapitalismens betydelse och styrka. Den påminner om en hopplöst sjuk, som inte har någon källa att ösa styrka ur för att tillfriskna. Och vi inför i denne sjuklings tillstånd bara en obetydlig, närmast omärklig förbättring om vi säger att han kan hämta sig genom att producera ”produktionsmedel för att producera produktionsmedel”.** Detta kräver kapitalismens tekniska utveckling och ”vi inser” att just denna utveckling saknas. För den sakens skull måste kapitalismen omfatta hela landet men vi inser att ”det inte är möjligt för kapitalismen att i sin utveckling bli allomfattande.”

Om vi emellertid tar tabellen kommer varken kapitalismens utveckling eller folkets utarmning att förefalla vara tillfällig. De är nödvändiga, varandra beledsagande omständigheter vid tillväxten av varuproduktion, som grundar sig på samhällelig arbetsfördelning. Frågan om marknaden försvinner helt och hållet, eftersom marknaden inte är någonting annat än uttrycket för denna arbetsfördelning och varuproduktion. Kapitalismens utveckling ses här inte bara som en möjlighet (någonting författaren till uppsatsen i allra bästa fall*** kunde ha visat), utan också

* Jfr. Friedrich Engels, *De arbetande klassernas läge i England år 1844*. Detta var ett tillstånd av den mest fruktansvärda och eländiga fattigdom (i ordets bokstavliga bemärkelse) och av en total förlust av känslan av mänsklig värdighet.

** Dvs. att stora industrier ersätter små och maskinarbete ersätter manuellt arbete.

*** Dvs. om han rätt värderat och riktigt förstått betydelsen av produktionen av produktionsmedel.

som en nödvändighet, ty när väl samhällets hushållning grundar sig på arbetsfördelning och produktens varuform, måste det tekniska framåtskridandet oundvikligen leda till att kapitalismen stärks och fördjupas.

Nu reser sig frågan: varför skulle vi godta den andra uppfattningen? Genom vilket kriterium blir den riktig?

Genom det nutida Rysslands faktiska ekonomiska verklighet.

Tabellens kärnpunkt är omvandlingen från varuhushållning till kapitalistisk hushållning, differentieringen av varuproducenterna till kapitalister och proletärer. Och om vi ser på den nutida samhälleliga hushållningen i Ryssland, finner vi, att det mest framträdande är just *differentieringen* av våra småproducenter. Om vi tar bondejordbruket finner vi, att å ena sidan massor av bönder överger sin jord, förlorar ekonomiskt oberoende, förvandlas till proletärer och å andra sidan utvidgar bönder ständigt den brukade jorden och inför förbättrade brukningsmetoder. Å ena sidan förlorar bönder jordbruksegendom (levande inventarier och redskap) och å andra sidan skaffar sig bönder förbättrade redskap, börjar anskaffa maskiner osv. (jfr. V. V., *Utvecklingstendenser inom bondejordbruket*.) Å ena sidan överger bönder jorden, säljer eller hyr ut sina jordlotter och å andra sidan hyr bönder jordlotter och köper girigt upp privatägd jord. Allt detta är väl kända fakta,* som gett sig till känna för mycket länge sedan och vars enda förklaring finns i varuhushållningens lagar, som också delar upp våra ”kommun”-bönder i en bourgeoisie och ett proletariat. Om vi tar byhantverkarna ska vi finna att det under perioden efter reformen inte bara har framträtt nya industrier och att de gamla har utvecklats snabbare (följden av den nyssnämnda differentieringen av de jordbrukande bönderna, följderna av den framskridande samhälleliga arbetsfördelningen**), utan dessutom blir massan av hantverkare allt fattigare, sjunker ned i en förfärlig fattigdom och förlorar sitt ekonomiska oberoende, medan en obetydlig minoritet har blivit rik på bekostnad av denna massa, ackumulerat stora mängder kapital och omvandlats till uppköpare, som monopoliserar marknaden och har i den överväldigande majoriteten av våra hantverksindustrier slutligen organiserat ett fullständigt kapitalistiskt *förlagssystem för produktion i stor skala*.

Förekomsten av dessa två polariserande tendenser bland våra småproducenter visar tydligt att kapitalism och massornas utarmning långt ifrån utesluter varandra, utan faktiskt betingar varandra och bevisar ovedersägligt att kapitalismen redan bildar den huvudsakliga bakgrunden för det ekonomiska livet i Ryssland.

Detta är orsaken till att det inte är en paradox att säga, att det faktum att ”bondemenigheten” upplöses ger svaret på ”frågan om marknaden”.

Man kan inte heller låta bli att notera att själva (den gängse) presentationen av den välbekanta ”marknadsfrågan” rymmer en mängd orimligheter. Den vanliga formeln (se § 1) grundar sig på de mest otroliga antaganden – att samhällets ekonomiska system kan byggas upp eller förintas i enlighet med någon persongrupps godtycke – ”intellektuella” eller ”regeringen” (annars skulle inte frågan kunna ställas – ”kan” kapitalismen utvecklas?, ”måste” Ryssland genomgå kapitalism?, ”borde” by-kommunen bevaras? osv.) – att marknaden är något skilt från och oberoende av kapitalismen, bara en speciell betingelse för dess utveckling.

Såvida inte dessa orimligheter rättas till, kan inte frågan besvaras.

* Bönderna kallar själva denna process mycket träffande ”avbondefiering” (Se *Översikt över jordbruket i Nisjni-Novgorods guvernement år 1892*, Nisjni-Novgorod 1893, band III, ss. 186-87.)

** Ett av herr Nikolai-ons största teoretiska misstag är att han bortser från detta fenomen.

Ja, låt oss föreställa oss att som svar på frågan: ”Kan kapitalismen i Ryssland utvecklas medan folkmassorna är fattiga och blir allt fattigare?” någon skulle säga följande: ”Ja, det kan den, eftersom kapitalismen inte utvecklas på basis av konsumtionsvaror, utan på basis av produktionsmedel.” Uppenbarligen grundar sig ett sådant svar på den absolut riktiga uppfattningen att en kapitalistisk nations totala produktivitet huvudsakligen ökas på basis av produktionsmedel (dvs. mer på basis av produktionsmedel än på konsumtionsvaror); men det är ännu mera uppenbart att ett sådant svar inte kan befördra frågans lösning det bittersta, precis som man inte kan dra en riktig slutsats ur en syllogism* med en riktig undersats men en orimlig översats. Ett sådant svar (detta vill jag upprepa) förutsätter redan att kapitalismen utvecklas, omfattar hela landet, övergår till ett högre tekniskt stadium (maskinindustri i stor skala), medan däremot frågan själv har som grund ett förnekande av möjligheten för kapitalismen att utvecklas och för produktion i liten skala att ersättas av produktion i stor skala.

”Marknadsfrågan” måste förflyttas från den fruktlösa spekulatörens sfär med frågor om ”möjlighet” och ”nödvändighet” till verklighetens fasta mark, dvs. studium och *förklaring* av vilken form som den ryska ekonomiska ordningen tar sig samt varför den tar denna form och ingen annan.

Jag ska begränsa mig till att anföra vissa exempel ur det material som står till mitt förfogande för att konkret visa på vilka uppgifter min bedömning grundar sig.

För att belysa differentieringen av småproducenterna och det faktum, att det inte bara sker en utarmningsprocess bland dem, utan också uppbyggnaden av en borgerlig hushållning i stor skala (relativt sett), ska jag anföra uppgifter för tre rent jordbruks-betonade *ujezd* i olika guvernement i europeiska Ryssland: Dneprs Ujezd i Taurid-guvernementet, Novouzensks Ujezd i Samara-guvernementet och Kamisjins Ujezd i Saratov-guvernementet. Uppgifterna är hämtade ur statistiska uppgifter från *semstvoer***. För att föregripa tänkbara invändningar att de utvalda *ujezderna* inte är representativa (i våra gränsregioner, som knappt upplevde träl-
domen och till stor del befolkades först efter reformen, med ”fria” förhållanden, har differentieringen faktiskt gjort ännu snabbare framsteg än i centrala delar) låt mig säga följande:

1) Av de tre *ujezderna* på fastlandet i tauridiska guvernementet har jag valt Dneprs *ujezd*, eftersom den är helt rysk (0,6 % är kolonijordbrukare) och bebos av kommunbönder.

2) För Novouzensks *ujezd* rör uppgifterna bara den ryska (kommun-) befolkningen (Se *Statistiska uppgifter för Novouzensks ujezd*, ss. 432-39. Kolumn a), och innefattar inte de så kallade ekonomi-bönderna, dvs. de kommunbönder som lämnat kommunen och slagit sig ned för sig på uppköpt eller utarrenderad mark. Om dessa direkta representanter för kapitalistiskt jordbruk*** skulle medtagas, finge vi en än större differentiering.

---

* En syllogism är en logisk slutledningsform, som består av tre satser: en översats, en undersats och en slutsats. En syllogism är följande:

Alla reaktionärer är papperstigrar

alla imperialister är reaktionärer

alla imperialister är papperstigrar *Övers anm.*

** En *semstvo* var ett lokalt självstyrelseorgan. De infördes 1864 under trycket från den revolutionära rörelsen, men de härskande klasserna skaffade sig kontrollen över dem. *Övers anm.*

*** Förvisso så, ty 2.294 ekonomi-bönder har 123.252 desiatiner som bruksområde (dvs. genomsnittligt 53 desiatiner per jordbrukare). De anställer 2.662 manliga arbetare (och 234 kvinnliga). De har mer än 40.000 hästar och oxar. Väldigt många /har/ avancerade jordbruksredskap: se s. 453 i *Statistiska uppgifter för Novouzensks ujezd*.

3) För Kamisjins ujezd rör uppgifterna bara den storryska (kommun-)befolkningen.

Klassificeringen i statistiken sker – för Dneprs ujezd – enligt bruksareal per hushåll i *desiatiner**; och för de andra – enligt antal dragdjur.

Den *fattiga* gruppen innefattar hushåll – i Dneprs ujezd – som inte brukar något land eller med bruksarealer på upp till 10 desiatiner per hushåll; i Novouzensks och Kamisjins ujezd – hushåll som inte har något dragdjur eller bara ett. *Mellangruppen* innefattar hushåll i Dneprs ujezd som har mellan 10 och 25 desiatiners brukade areal; i Novouzensks ujezd – hushåll som har mellan 2 och 4 dragdjur; i Kamisjins ujezd – hushåll som har 2 till 3 dragdjur. Den *välbärgade* gruppen innefattar hushåll som har mer än 25 desiatiner (Dneprs ujezd) eller mer än 4 dragdjur (Novouzensks ujezd) och mer än 3 (Kamisjins ujezd).

Grupp av bönder enligt ekonomisk styrka	Dneprs ujezd					Novouzensks ujezd					Kamisjins ujezd				
	Antal hushåll	%	Brukad areal (des.)	%	Brukad areal per hushåll (des.)	Antal hushåll	%	Brukad areal (des.)	%	Brukad areal per hushåll (des.)	Antal hushåll	%	Brukad areal (des.)	%	Brukad areal per hushåll (des.)
Fattig grupp	7.880	40	38.439	11	4,8	10.504	37	36.007	8	3,4	9.313	54	29.194	20	3,1
					10,9					7,75					5,7
Mellangrupp	8.234	42	137.344	43	16,6	10.757	38	128.986	29	12	4.980	29	52.735	35	10,6
Välbärgad grupp	3.643	18	150.614	46	41,3	7.014	25	284.069	63	40,5	2.881	17	67.844	45	23,5
Sammanlagt	19.757	100	326.397	100	17,8	28.275	100	449.062	100	15,9	17.174	100	149.703	100	8,7

Av dessa uppgifter är det helt klart, att den process som försiggår bland våra jordbrukande och kommunbönder inte innebär utarmning och nedgång i allmänhet, utan en process som splittrar upp dem i en bourgeoisie och ett proletariat. En stor mängd bönder (den fattiga gruppen) – omkring hälften i genomsnitt – förlorar sitt ekonomiska oberoende. De driver nu bara en obetydlig del av böndernas totala jordbruk i området – omkring 13 % (i genomsnitt) av den brukade arealen; det område som brukas är 3-4 desiatiner per hushåll. För att visa vad en sådan brukad areal betyder, låt mig säga att ett bondehushåll i tauridiska guvernementet för att kunna livnära sig uteslutande på oberoende jordbruk, utan att behöva ta hjälp av ”arbete vid sidan om”, måste ha 17-18 desiatiner** att skörda. Uppenbarligen livnär sig medlemmarna av den lägsta gruppen redan långt mindre av sitt jordbruk än av arbete vid sidan om, dvs. försäljning av sin arbetskraft. Och om vi tar hjälp av mer detaljerade uppgifter, som beskriver villkoren för bönderna i denna grupp, ska vi se att just denna grupp uppvisar den största delen av dem som ger upp sitt jordbruk, hyr ut sina jordlotter, inte har några arbetsredskap och söker anställning på annat håll. Bönderna i denna grupp representerar vårt lantproletariat.

Men å andra sidan framträder bland just precis dessa kommunbönder en helt annan grupp, av helt motsatt karaktär. Bönderna i den högsta gruppen har brukade arealer som är 7 till 10 gånger så stora som de bönderna i den lägsta gruppen har. Om vi jämför dessa brukade arealer (23-40 desiatiner per hushåll) med det ”normala” antal desiatiner som en familj behöver för att kunna leva drägligt enbart på sitt jordbruk, ska vi finna att de är två eller tre gånger så stora. Av allt att döma sysselsätter sig dessa bönder redan med jordbruk för att skaffa sig

* *Desiatin* är en rysk ytenhet som ungefär motsvarar 2,698 acres (1 acre=0,404 hektar). Övers. anm.

** Samara- och Saratov-guvernemenen är storleken omkring en tredjedel lägre eftersom den lokala befolkningen är mindre förmögen.

penninginkomst, för att handla med spannmål. De ackumulerar avsevärda besparingar och använder dem för att förbättra sina jordbruk och jordbruksmetoder; exempelvis köper de jordbruksmaskiner och avancerade redskap. I Novouzensks ujezd, taget som helhet, har t. ex. 14 % av hushållen avancerade jordbruksredskap.; av bönderna i den högsta gruppen har 42 % av hushållen avancerade redskap (så att bönderna i den högsta gruppen svarar för 75 % av totala antalet hushåll i ujezden som har avancerade jordbruksredskap) och koncentrerar i sina händer 82 % av de sammanlagda avancerade redskap som ägs av ”bönderna”.^{*} Bönderna i den högsta gruppen kan inte längre sköta sådden med egen arbetskraft och anställer därför arbetare: i Novouzensks ujezd anställer t. ex. 35 % av hushållen i den högsta gruppen vanliga lönearbetare (ej medräknat de som hyrs t. ex. vid skördetid osv.); detsamma gäller Dneprs ujezd. Kort sagt utgör bönderna i den högsta gruppen otvivelaktigt en bourgeoisie. Deras styrka är nu inte grundad på utplundring av andra producenter (som hos ockrare och ”kulaker”), utan på en självständig organisation^{**} av produktionen: i händerna på denna grupp, som bara utgör en femtedel av bondemenigheten, ligger mer än hälften av den sammanlagda brukade arealen koncentrerad (jag tar den allmänna genomsnittsarealen för alla tre ujezder). Om vi håller i minnet att arbetsproduktiviteten (dvs. skördarna) hos dessa bönder är omätligt högre än hos proletärerna i den lägsta gruppen, som avyttrar sin mark, kan vi inte annat än dra slutsatsen, att den avgörande drivkraften i spannmålsproduktionen är landsbygdens bourgeoisie.

Vilket inflytande måste denna uppsplittring av bönderna i en bourgeoisie och ett proletariat (narodnikerna ser i denna process enbart och uteslutande ”massornas utarmning”) få på ”marknadens” storlek, dvs. på andelen spannmål som omvandlas till varor? Uppenbarligen måste denna andel växa avsevärt, eftersom mängden spannmål som ägdes av bönderna i den högsta gruppen vida översteg deras egna behov och fann vägen till marknaden; å andra sidan måste individerna i den lägsta gruppen köpa extra spannmål med pengar som förtjänats genom yttre arbete.

För att anföra exakta uppgifter på denna punkt måste vi nu utnyttja inte semstvoernas statistiska översikter, utan V. T. Postnikovs bok: *Bondejordbruk i Sydryssland*. Med utnyttjande av semstvoernas statistiska uppgifter, beskriver Postnikov bondejordbruk i tre fastlandsujezder i tauridiska guvernementet (Berdjansk, Melitopol och Dnepr) och analyserar detta jordbruk för olika grupper av bönder (uppdelade i 6 kategorier enligt bruksareal: 1) brukar ingen jord; 2) brukar upp till 5 desiatiner; 3) från 5 till 10 desiatiner; 4) 10 till 25 desiatiner; 5) 25 till 50 desiatiner; 6) över 50 desiatiner). I det att författaren undersöker de olika gruppernas förhållande till marknaden, uppdelar han den brukade arealen på varje gård i följande 4 delar: 1) *utsädesarealen* – som Postnikov kallar den del av den brukade arealen som avkastar det utsäde som behövs för sådden; 2) *livsmedelsarealen* – avkastar spannmål för familjens och arbetarnas uppehälle; 3) *foderarealen* – avkastar foder för dragdjuren, och slutligen 4) den *kommersiella* eller *marknads*-arealen som ger den avkastning som omvandlas till varor och saluförs på marknaden. Det ligger i sakens natur, att endast den sista arealen ger kontanta inkomster, medan däremot de andra ger sin avkastning in natura, dvs. tillhandhåller en produkt som konsumeras på gården.

I det han beräknar storleken på var och en av dessa lotter, för de olika 6 grupperna av bönder, presenterar Postnikov följande tabell:

---

* Tillsammans har bönderna i ujezden 5.724 avancerade redskap.

** Vilken naturligtvis också grundar sig på utplundring, bara inte utplundring av oberoende producenter, utan av arbetare.

	Av 100 dess. bruksareal				kontant inkomst		I de 3 ujezderna i tauridiska guvernement		Genomsnittlig bruksareal för varje grupp (rubel)
	Utsädesareal	Livsmedelsareal	Fodersareal	Kommersiell areal	Per brukad dess.	Per hushåll	Total brukning (desiatiner)	Varav kommersiell areal (desiatiner)	
					(rubel)				
Brukar upp till 5 dess.	6	90,7	42,3	-39	-	-	34.070	-	3,5 dess.
„- 5 till 10 „	6	44,7	37,5	+11,8	3,77	30	140.426	16.851	8
„- 10 till 25 „	6	27,5	30	36,5	11,68	191	540.093	194.433	16,4
„- 25 till 50 „	6	17,0	25	52	16,64	574	494.095	256.929	34,5
„- över 50 „	6	12,0	21	61	19,52	1.500	230.583	140.656	75
Sammanlagt	6			42			1.439.267	608.869	17-18 dess.

Anmärkning till tabellen

1) Postnikov ger inte den näst sista kolumnen: jag har själv sammanställt den.

2) Postnikov beräknar kontantinkomsten på antagandet att hela den kommersiella arealen besås av vete. Han tar den genomsnittliga avkastningen och det genomsnittliga spannmålspriset.

Vi ser av dessa uppgifter, att ju större gården är, desto mer antar produktionen varukaraktär och desto större är den andel av spannmålen som odlas för avsalu (12-36-52-61 % enligt grupp). De huvudsakliga spannmålsodlarna, bönderna i de två högsta grupperna (de har mer än hälften av den sammanlagda bruksarealen), säljer mer än hälften av sin totala jordbruksavkastning (52 % och 61 %).

Om bönderna inte uppdelades i en bourgeoisie och ett proletariat, om med andra ord, den brukade arealen delades ”jämligt” mellan alla ”bönder”, skulle *alla* tillhöra mellangruppen (de som brukar 10 till 25 desiatiner) och bara 36 % av den totala spannmålen, dvs. avkastningen av 518.136 desiatiners brukad areal (36 % av 1.439.267 = 518.136), skulle uppträda på marknaden. Men nu når, vilket framgår av tabellen, 42 % av allt spannmål, avkastningen av 608.869 desiatiner, marknaden. Således har ”massornas utarmning”, den fullständiga undergången för 40 % av böndernas gårdar (den fattiga gruppen, dvs. de som brukar upp till 10 desiatiner), uppkomsten av ett lantproletariat lett till att avkastningen av 90.000* desiatiners bruksareal har kastats ut på marknaden.

Jag vill alls icke säga, att ”marknadens” tillväxt som en följd av böndernas differentiering begränsade sig bara till detta. Långt därifrån. Vi har t. ex sett att bönderna skaffar sig avancerade redskap, dvs. överlämnar sina besparingar till sfären för ”produktion av produktionsmedel”. Vi har sett att utöver spannmål en annan vara, mänsklig arbetskraft, har kommit ut på marknaden. Jag hänvisar inte till allt detta bara för att jag anfört exemplet för ett begränsat och särskilt syfte: att visa att här i Ryssland massornas utarmning faktiskt leder till ett stärkande av varuproduktionen och den kapitalistiska ekonomin. Jag valde avsiktligt en produkt som spannmål, som överallt och vid alla tidpunkter är den sista och den som långsammast dras in i varucirkulationen. Det var därför jag valde ett rent jordbruksområde.

Jag ska nu ta ett annat exempel som hänför sig till rent industriområde – Moskva-

* 90.733 desiatiner = 6,3 % av den totala bruksarealen.

guvernementet. Bondejordbruket beskrivs i band VI och VII av *Statistiska uppgifter för Moskva-guvernementet*, som innehåller ett antal utmärkta uppsatser om hantverksindustrier. Jag ska begränsa mig till att anföra ett avsnitt ur uppsatsen om ”Spetstillverkningsindustrin”^{*} som förklarar hur och varför epoken efter reformen fick bevittna en särskilt snabb utveckling av bondehantverket.

Spetstillverkningsindustrin uppstod på tjugotalet i detta århundrade i två grannbyar i Voronovo Volost, Podolsks ujezd. ”På 1840-talet började den långsamt sprida sig till andra näraliggande byar, även om den ännu inte täckte något större område. Men med början på 60-talet och särskilt under de senaste tre eller fyra åren har den snabbt spritt sig till den omgivande landsbygden.”

Av de 32 byar, vari denna verksamhet utövas i dag började den:

i	2	byar	1820
„	4	„	1840
„	5	„	på 1860-talet
„	7	„	1870-1875
„	14	„	1876-1879

”Om vi undersöker orsakerna till denna företeelse”, säger uppsatsens författare, ”dvs. den utomordentligt snabba spridningen av verksamheten just under de allra senaste åren, ska vi finna, att å ena sidan böndernas levnadsförhållanden under denna period starkt försämrades och å andra sidan att behoven hos befolkningen – den del därav som befinner sig i mer gynnsamma omständigheter – avsevärt ökat.”

Som bekräftelse på detta hämtar författaren ur Moskvas semstvo-statistik följande uppgifter, som jag återger i form av en tabell.^{**}

I Voronovo Volost	Antal hushåll	Antal		Per 100 personer av båda könen			Antal hushåll som äger					Antal hästar som ägs av hushåll				Antal jordägande hushåll			
		Hästar	Kor	Hästar	Kor	Mindre levande inventarier	Ingen häst	1 häst	2 hästar	3 hästar	Mer än 3 hästar	1 häst	2 hästar	3 hästar	Mer än 3 hästar	Sammanlagt	Brukar jorden		Brukar ej jorden
																	Själva	Med hyrd arbetskraft	
År 1869 fanns	1.233	1.473	1.472	22	22	30	276	567	298	70	22	567	596	210	100	1.067	900	92	75
							22	46	24	6	2	39	40	14	7		84	9	7
							%	%	%	%	%	%	%	%	%		%	%	%
År 1877 fanns	1.244	1.607	1.726	25	27	30	319	465	313	95	52	465	626	285	231	1.166	965	5	196
							26	37	25	8	4	29	39	18	14		82,5	0,5	17
							%	%	%	%	%	%	%	%	%		%	%	%

”Dessa siffror”, fortsätter författaren, ”är ett slående bevis för att det *sammanlagda* antalet hästar, kor och småfä i denna volost ökade, men detta ökade välstånd föll på vissa individer,

* *Statistiska uppgifter för Moskva-guvernementet*. Sektionen för ekonomisk statistik. Band VI, utgåva II, Hantverksindustrier i Moskva-guvernementet, Utgåva II, Moskva 1880.

** Jag har utelämnat uppgifter om fördelningen av kor (slutsatsen blir densamma) och tillagt procenttalen. (Se tabell s. 78.)

nämligen den kategori hushåll som äger 2-3 och fler hästar ..

... Följaktligen ser vi att det jämsides med en ökning av antalet bönder som har varken kor eller hästar, förekommer en ökning i antalet av den som upphör med att bruka sin jord: de har inga djur och därför inte tillräckligt med gödsel; jorden blir utsugen, den blir inte värd att bruka; för att skaffa livsmedel för sig och sina familjer, för att använda svält, är det inte tillräckligt att enbart de manliga medlemmarna av familjen tar anställning i någon industri – de gjorde detta tidigare, när de var lediga från jordbruksarbete – nu måste också andra medlemmar av familjen söka yttre anställning .. .

... De siffror vi gav i tabellerna visade oss ytterligare något; i dessa byar förekom även en ökning i antalet människor som har 2-3 hästar eller kor. Följaktligen ökade dessa bönders välstånd och likväl sade vi att på samma gång 'att alla kvinnor och barn i den och den byn tar anställning i industrin'. Hur ska detta förklaras? ... För att förklara detta fenomen måste vi se vad slags liv man lever i dessa byar och bekanta oss med deras hemförhållanden och därefter kanske fastställa vad denna starka drivkraft att producera varor för marknaden beror på.

Vi ska naturligtvis inte här i detalj uppehålla oss vid att undersöka under vilka gynnsamma omständigheter som det bland bondebefolkningen efterhand uppkommer starkare individer, starkare familjer, vilka förhållanden som ger upphov till deras välstånd och vilka sociala förhållanden som sedan det uppkommit, gör det möjligt för detta välstånd att växa snabbt och medför att det växer i en sådan omfattning att det slutgiltigt avskiljer den ena delen av byinvånarna från den andra. För att följa denna process är det tillräckligt att peka på en av de vanligast förekommande företeelserna i en by med bönder. I en by har en viss bonde rykte om sig bland de andra invånarna att vara en frisk, stark, besinningsfull och arbetande man. Han har en stor familj, till största delen söner, som också utmärker sig för sin fysiska styrka och goda karaktärsdrag. De lever alla tillsammans; det förekommer ingen uppdelning. De får en jordbit för 4-5 personer. Det krävs naturligtvis inte alla familjemedlemmarnas arbete för att bruka den. Och därför tar två eller tre av sönerna regelbundet arbete i någon industri utanför byn, och endast under höbärgningen lämnar de sin industri under en kort period och hjälper familjen med arbete på fältet. De enskilda medlemmarna av familjen behåller inte var för sig sina förtjänster, utan slår ihop dem. Med andra gynnsamma omständigheter överstiger den förenade inkomsten avsevärt de utgifter som är nödvändiga för att tillfredsställa familjens behov. Pengar sparas och som en följd därav blir familjen i stånd att sysselsätta sig med industri under bättre villkor; den kan köpa råmaterial kontant i första hand, den kan sälja de producerade varorna när de ger ett bra pris och den kan reda sig utan alla slags 'arbetsuthyres' tjänster, män- och kvinnohandlare osv.

Det blir möjligt att hyra en eller två arbetare eller lämna ut arbete som kan utföras hemma av fattiga bönder som har förlorat möjligheten att göra något som helst arbete helt på egen hand. Till följd av dessa och liknande omständigheter blir den starka familj vi talat om i stånd att erhålla profit inte bara av eget arbete. Vi talar här självfallet inte om de fall då individer, som gjort sig kända som kulaker, hajar, framträder ur dessa familjer; vi undersöker de allra vanligast förekommande företeelserna bland bondebefolkningen. De tabeller som ges i band II av *Uppgifterna* och i del I av band VI, visar tydligt att medan villkoren för en del av bönderna blir sämre, blir det i majoriteten av fallen en förbättring av välståndet för den andra, mindre delen eller för enskilda medlemmar.

När den industriella sysselsättningen sprider sig, blir de ömsesidiga kontakterna med yttervärlden, med staden – i detta fall med Moskva – mera vanliga och vissa av vanorna i Moskva tränger småningom in i byn och upptas först just i dessa mer välmående familjer. De köper

samovarer, bordsporslin och glas, de bär 'finare' kläder. Medan till en början denna finhet i klädedräkten bland män tar sig formen av stövlar i stället för bastskor, är bland kvinnorna läderskor och stövlar så att säga höjdpunkten av finare klädvanor; de föredrar ljusa, brokiga kalikåer och huvuddukar, mönstrade ylleschalar och liknande behag . . .

... I bondefamiljer har det 'i årtal' varit vanligt att kvinnan klär sin make, sig själv och barnen . . . Så länge de odlade sitt eget lin, behövde man lägga ned mindre pengar på att köpa tyg och annat material som behövs för kläderna och dessa pengar erhöles genom försäljning av höns, ägg, svamp, bär, en extra garnhärva eller linnebit. Resten tillverkades hemma. Det var sådana omständigheter, dvs. hemmaproduktionen av alla dessa artiklar som bondekvinnan förväntades tillverka och det faktum att hon lade ned all tid, som inte användes för arbete på fältet, på detta som i detta fall förklarar spetsindustrins utomordentligt långsamma utveckling i byarna i Voronovo Volost. Spets tillverkades huvudsakligen av de unga kvinnorna i de mera välmående eller större familjerna, där det inte var nödvändigt för alla kvinnor att bereda lin eller väva linne. Men billig kalikå började efterhand att uttränga linnet och härtill kom också andra omständigheter: antingen så att linskorpen blev mager eller så att kvinnan ville göra sin make en röd kalikåskjorta och sig själv en modern dräkt, så började vanan att hemma väva olika slags linne och huvuddukar efterhand att dö bort eller begränsades starkt. Och själva klädedräkten undergick en förändring, delvis på grund av att hemspunnet tyg ersattes av fabriksstillverkat tyg . . .

... Detta förklarar varför befolkningens majoritet gör allt de kan för att tillverka artiklar som kan saluföras och till och med sätter sina barn till detta arbete.”

Denna okonstlade berättelse av en omsorgsfull iakttagare visar tydligt hur den samhälleliga arbetsfördelningens process försiggår bland våra bondemassor, hur det leder till en utvidgning av varuproduktionen (och följaktligen av marknaden) och hur denna varuproduktion av sig själv, dvs. på grund av just de relationer vari den ställer producenten till marknaden, leder till att köp och försäljning av arbetskraft blir ”en högst vanlig företeelse”.

VIII

Som sammanfattning kan det kanske vara mödan värt att belysa den omdiskuterade frågan – som, tror jag, är överlastad med abstraktioner, diagram och formler – genom att undersöka de skäl som framlagts av en av de senaste och mest framstående företrädarna för ”gängse åsikter”.

Jag talar om herr Nikolai-on.*

Han ser som det största ”hindret” för kapitalismens utveckling i Ryssland ”sammandragningen” av hemmamarknaden och ”minskningen” av böndernas köpkraft. Kapitaliseringen av hantverksindustrierna, säger han, utträngde hemmaproduktionen av varor; bönderna måste köpa sina kläder. För att skaffa sig pengar till detta tog bonden sig före att utvidga sin bruksareal och emedan jordlotterna var otillräckliga förde han denna utvidgning långt utöver gränserna för rationellt jordbruk; hans betalningsbörd för arrenderad jord steg till fruktansvärda höjder och till sist ruinerades han. Kapitalismen grävde sin egen grav, den förde ”folkets hushållning” till den förskräckliga krisen år 1891 och ... stannade, då den inte hade någon mark under fötterna, oförmögen att ”fortsätta längs samma linje”. Med insikt om att ”vi har övergett det av tiden helgade folksystemet” väntar Ryssland nu ... på order från

---

* Det ligger i sakens natur, att det här inte kan vara frågan om att undersöka hela hans verk, en särskild bok skulle behövas för detta. Vi kan bara undersöka *ett* av hans favoritargument.

myndigheterna ” att införa produktion i stor skala i by-kommunen”.

Vari ligger det orimliga i denna ”ständigt nya” (för de ryska narodnikerna) teori?

Är det att författaren inte kan förstå betydelsen av ”produktion av produktionsmedel för att producera produktionsmedel”? Naturligtvis inte. Herr Nik.-on känner mycket väl till denna lag och nämner till och med att den också är i verksamhet i vårt land (ss. 186, 203-204). Med tanke på hans förmåga att korrigera sig själv genom motsägelser är det förvisso så, att han ibland (jfr. s. 123) glömmer bort denna lag, men det är klart och tydligt att korrigeringen av dylika motsägelser inte det minsta skulle beriktiga författarens huvudsakliga (ovan anförda) argument.

Orimligheten i hans teori ligger i hans oförmåga att förklara kapitalismen i detta land och i att han grundar sin diskussion på rena fantasier.

”Bondemenigheten”, som ruinerades genom att fabrikstillverkade produkter utträngde hemmatillverkade produkter, betraktas av herr Nik.-on som något homogent, sammanhängande i sina delar och antas reagera på alla livets skeenden som en man.

Något sådant existerar inte i verkligheten. Varuproduktionen kunde inte ha uppkommit i Ryssland om produktionsenheterna (bondehushållen) inte existerat var för sig, och envar vet att i praktiken varje bonde utför sitt jordbruksarbete för sig och oberoende av sina likar; han framställer produkter, som blir hans privata egendom, på sin egen uteslutande risk; han träder i förbindelse med ”marknaden” på egen hand.

Låt oss se hur saker och ting står till bland ”bondemenigheten”.

”I det att han behöver pengar, utvidgar bonden sin bruksareal över all måtta och blir ruinerad”.

Men endast den förmögne bonden, som har utsäde för sådden och en tillräcklig mängd kreatur och redskap, kan utvidga sin bruksareal. *Sådana* bönder (och som vi vet utgör de minoriteten) utvidgar förvisso sin bruksareal och sitt jordbruk i en sådan omfattning att de inte kan klara det utan hjälp av hyrda arbetare. Men majoriteten av bönderna är helt oförmögna att klara sitt behov av pengar genom att utvidga sitt jordbruk, ty de har varken en kreatursbesättning eller tillräckligt med produktionsmedel. En *sådan* bonde söker för att kunna skaffa pengar ”arbete vid sidan om”, dvs. han för sin arbetskraft och inte sin produkt till *marknaden*. Naturligtvis medför arbete borta från hemmet ytterligare en nedgång i jordbruket och till sist hyr bonden ut sin jordlott till någon rik kollega som är kommunmedlem, vilken lägger den till sitt jordbruk och naturligtvis inte själv konsumerar produkten på den förhyrda jordlotten, utan sänder den till marknaden. Vi får ”folkets utarmning”, kapitalismens tillväxt och marknadens utvidgning. Men detta är inte det hela. Vår rike bonde, som är fullt upptagen med sitt utvidgade jordbruk, kan inte längre som hittills producera, låt oss säga skodon för sina egna behov: det blir fördelaktigare för honom att köpa dessa. Vad beträffar den utarmade bonden måste också han köpa skodon; han kan inte producera dem på sitt eget jordbruk av det enkla skälet att han inte längre har något. Den uppstår en efterfrågan på skodon och en tillgång på spannmål, som producerats i överskott av den företagande bonden, som med den progressiva tendensen i sitt jordbruk rör herr V.V. in i själen. De hantverkande skodonstillverkarna i grannskapet finner sig i samma position som de just beskrivna jordbrukarna: för att köpa spannmål, varav det nedåtgående jordbruket avkastar alltför litet, måste produktionen utvidgas. Återigen utvidgas naturligtvis produktionen bara av de hantverkare som har besparingar, minoritetens representanter; de är i stånd att förhyra arbetare eller att lägga ut arbete till fattiga bönder som

kan utföra det hemma. Men majoriteten av hantverkarna kan inte ens tänka på att bygga ut sina verkstäder: de är glada över att "få arbete" av den penningförsedda uppköparen, dvs. att finna en köpare av deras enda vara – deras arbetskraft. Återigen ser vi folkets utarmning, kapitalismens tillväxt och marknadens utvidgning; en ny impuls ges till vidareutvecklingen och intensifieringen av den samhälleliga arbetsfördelningen. Var ska denna rörelse sluta? Ingen kan säga det, liksom ingen kan säga var den började och när allt kommer omkring är det inte heller viktigt. Det viktiga är att vi inför oss har en enhetlig, levande, organisk process, den process som innebär varuhushållningens utveckling och kapitalismens tillväxt. "Avbondefieringen" på landsbygden visar oss begynnelsen på denna process, dess uppkomst, dess tidiga stadier; kapitalism i bred omfattning i städerna visar oss slutet på denna process, dess tendens. Försök att skilja på dessa fenomen, försök att undersöka dem var för sig och oberoende av varandra och man kommer inte att få sina argument att hålla samman; man kommer inte att kunna förklara vare sig det ena fenomenet eller det andra, vare sig folkets utarmning eller kapitalismens tillväxt.

Vanligen kan emellertid de som för fram sådana argument, som varken har början eller slut, inte förklara processen, och avbryter undersökningen med att säga att ett av de två fenomenen, som är lika obegripliga för dem, (och naturligtvis det som motsäger "den moraliskt utvecklade känslan hos den kritiskt tänkande individen") är "orimligt", "tillfälligt" och "hänger i luften".

Vad som i själva verket "hänger i luften" är naturligtvis bara deras egna argument.